

DE VSV CALICIS
IN SYNAXI, CONTRA VETERA-
TOREM BARTHOLOMAEVM LA-
TOMVM. DEFENSIO.

AVTORE,

IACOBO ANDREÆ D. ECCLE-
siæ Gœppingensis Pastore.

PSAL. 55.

*Tu vero Deus, deduces eos in puteum interitus : Viri sangui-
num & dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem
sperabo in te.*

TVBINGAE, APVD VIDVAM VLRICI MOR-
HARDI, ANNO DOMINI 1560.

DE VSV CALICIS
IN SYNAXI CONTRA VETRA
TOMAS BARTHOLOMAEVS
TOMVS DEESSIG

AVTORE

IACOBO ANDREO D. BOGHE
Geographiae Professor

1811

THEOLOGY DEPARTMENT
UNIVERSITY OF CHICAGO

030056535

GENERIS NOBILITATE, VIRTUTE ET DOCTRINA

PRÆSTANTI VIRO D. BALTASARO A

Giiltlingen, Ducatus Vvirtember-

gensis Camerario hæreditario, &c.

VLTAE CAUSAE SVNT, VIR AMPLISSIMO, cur, quæ aduersus blasphemum rabulam Bartholomæum Latomum hisce octo diebus, quos in eius libro perdidisti, annotaueram, tuo nomini inscriberem. Principem locum obtinet singularis tua pietas, & erga ueram synceramq; Religionem zelus, quam incorruptam, & ab omnibus erroribus vindicatam, exoptas. Deinde eximium tuum, erga omnes Euangelicæ ueritatis assertores, studium, quos iam inde ab initio in corde tuo reuelati Euangelij, in summo apud te prætio fuisse, multis documentis comprobatum est. Postremo nunquam satis in te laudata opera, quæ pro tua sapientia singulari eorum iniusti studia, quorum operam, quandoq; aut Ecclesiæ, aut Reipublicæ salutarem fore, arbitratu es. Quod etsi inter uirtutes tuas postremo loco à me commemoratum est, apud me tamen eius memoria, cum prima laude tue pietatis occurrit semper. Vidisti enim prudentia tua oculatissima, nunquam Ecclesiæ Christi defuturos suos hostes, aduersus quam humani generis hostis ἀπορρογὴ πωλεῖται gerit. Ea in parte, piissimum ac sanctissimum Illustrissimi principis ac Domini Domini Vdalrici Ducis Vvirtemberg. & c. studium, cui multis annis à consilijs fuisti, tua pia quoq; promouisti opera, ut communibus & Ecclesiæ sumptibus, liberalia educarentur ingenia, quæ si nulla alia ratione uel saltem recitandis Bibliorum & Maiorum testimonijs, ueritatem doctrine celestis, aduersus allatrantes canes, assererent & tuerentur. Idem quoq; Illustrissimo ac piissimo principi nostro Duci Christophoro & c. hortator fuisti, (si tamen, quod ad promouenda studia, & propagandam ueram Ecclesiæ doctrinam, admonitione eget) ut & Collegij numerus augeretur, eiusq; liberalitate non parum ad fouenda studia accederet. Id quod & in Monasticis collegijs non sine tuo factum est consilio, ut iam in omnibus commemoratis

cœtibus affulgeat eiusmodi meſſis copioſa ſpes, cui ſi benedixerit DOMI-
 NVS, Eccleſiæ non tam huius inclyti Ducatus, quàm etiam exteræ conſola-
 tionem magnam capere queant. Eius alumnum cum me gratiſſimo animo
 profitear, quid tibi, inprimis uero Illuſtriſſimis noſtris Principibus & Ec-
 cleſiæ debeam, diligenter mecum cogitavi. Eſi enim Celſitudo utriusq; Prin-
 cipis, multorum contubernaliū meorum ex æquo iuuerit ſtudia, diſſimulare
 tamen nequeo, peculiaria quædam eſſe beneficia, pro quibus me ſingulariter
 gratum exhibere, iuſtiſſimum exiſtimem. Eius erga me clementiæ fauorem
 te fuiſſe ſemper, multis argumentis compertum habeo, qui ipſe ex animo
 gaudeas, quantum potes gratiæ conciliare ijs, quos ſpe uberioris fructus, qui
 ad Eccleſiam Chriſti redire poſſit, amore ſemel complexus es. Hanc com-
 memorationem ueram, minimeq; fucatam loco ampliſſimi muneris, quod me
 tibi debere grato animo agnoſco, fore ſperavi. Quæ enim in nos, ſtudiaq;
 noſtra contuliſti, non ad fructum tuum, ut uulguſ ſolet, ſed ad illius, quem
 dilexiſti, & inprimis Eccleſiæ commoda referre uoluisti, ut eſſet uera bene-
 ficentia, non quædam, ut Cicero inquit, utilitatum ſuarum mercatura. Hanc
 igitur gratam meam uoluntatem, hac qualicunq; ſignificatione teſtatam tibi
 facere uolui: quæ etſi alijs fortasſe minus grata eſſet, quod hoc genus ſcriben-
 di odio non caret, te tamen ſcio iam ita obdurasſe aures ad ueritatis Euan-
 gelicæ hoſtium clamores, ut hoc ipſo magis gratum ſit munus, quò minus im-
 probis ſapit & arridet. Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, te ad nomi-
 nis ſui gloriam, & Eccleſiæ eius proſectum, diu, nobisq; omnibus ſeruet ſal-
 uum & incolumem. Bene & foeliciter uale. Gœppingæ pridie Calendas Fe-
 bruarij, Anno 1560.

Amplitud.
 tuæ

addictiſſ.

Iacobus An-
 dreæ D.

DE VSV CALICIS.
IN SYNAXI, CONTRA VETERA-
TOREM BARTHOLOMAEVM LATOMVM
defensio Iacobi Andreæ,

*In noua fert animus, mutatas dicere formas
Corpora. Dij cœptis (nam uos mutastis & illas)
Aspirate meis: primaq; ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.
Ante mare & terras: & quod tegit omnia, cœlum
Vnuserat toto naturæ uultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaq; moles.*

Iraberis forte, Lector christiane, Exor-
dium prophanum in re sacra. Verum, si
quæ sequuntur, cognoueris, fortasse
mirari desines. Cum ante triennium fe-
re Grammatici cuiusdam Embricensis, libellus ad-
uersus Prolegomena D. Ioannis Brentij in Confes-
sionem Illustrissimi Principis Christophori Ducis
Vvirtebergensis, Domini mei clementissimi scrip-
ta, in lucem editus esset, non priuato consilio, sed
quibus oportet in hac parte morem gerens, eius bre-
uem ac extemporaneam refutationem scripsi. In-
ter alia, quæ libellus habet blasphema, occurrebat e-
tiam, quod de communione sub vtracq; ut vocant,
specie sumenda scripserat: Institutionem Christi mul-
tis modis incommodam fuisse: Ideoq; non sine causa
à S. Patribus mutatam. Hic in mentem venerat ei-

usdem blasphemiae, quam in eodem argumento Bartholomæus Latomus Iurisperitus, aduersus Bucerum quoq; piæ memoriæ doctissimum Theologum scripserat: Cum adhuc rudis esset, inquit, prima Ecclesia, ritum à Christo traditum religiose tenuit, donec docta à Patribus intellexit, utramq; speciem conuenire Sacerdotibus, Laicos solo pane contentos esse posse: Et quàm atrox esset in Christum blasphemia, Apostolos & primam Ecclesiam contumelia, paucis docui.

Ac fore speraui, si fortè hic meus libellus in eius perueniret manum, vt hanc suam sententiam, quæ ei inconsideratò excidisset, corrigeret, vel saltem moderata explicatione mitigaret.

Verùm quàm ægrè hoc meum officium tulerit, & quàm non blasphemiae huius hominem poenituerit, acerbo scripto docet, superiore anno aduersus me edito, in quo huius erroris patrociniū ex professo suscipit, & me admodum contumeliose exagitat, ira atq; odio, ne dicam furore, adeo incensus ac inflammatus, vt ne quidem togæ pileoq; meo & gladio vt vocant venatorio, pepercerit,

Etsi vero hominem responso indignum iudicabam, quòd Lectori liberum permitterem, vt de illius & meo scripto iudicaret, qui facile perspecturus esset, vter meliorem causam haberet, Ego ne, qui institutionis Christi integritatem & primæ Ecclesie doctam simplicitatem vindicaueram; an vero ipse, qui

qui eam ruditatis accusauit, veritatem magis perspicuè è patribus, quàm Christo & Apostolis traditam. Hoc perspecto, quid de conuictis eius, meaq; innocentia iudicaret, æquo animo ferrem. Quàm enim argumenta hominem deficiant, qui vt aliquid haberet, quod in me reprehenderet, ad togam, pileum, & gladiolum meum sese cōuerterit exagitanda, qui saltem rationis beneficio præditus est, facile videre poterit. Quapropter nec causam desertam, nec famam nominis mei periclitaturam existimabam, si maximè homini nō responderem, ut tempus, quod eius nugis refutandis impenderetur, melius collocaretur.

Verum nō destiterunt Domini et amici mei viri integerrimi, à me responsum efflagitare, quo non tam veritatis causa à blasphemia, & nomen meum à calumnia, quàm Illust. Principis mei, Domini clementissimi honor vindicaretur; cuius insigne pro more Principum aulico vestitui infixum, in me reprehendit, quo Concionatores aulici induti, in cōspectum Cels. eius & Ecclesiæ in obeundo suo munere, prodeunt.

Patior ergo me illorum & precibus & efflagitationibus vinci: & breuem ac modestam hanc refutationem scripsi, quam spero æquo Lectori satisfacturam. Latomus si mihi irascatur, sibi imputet. Cur enim tam contumeliose in me inueheretur, causam nō dedi. Nam quod verum est, scripsi, Eius si amans est,

est, errorem agnoscat, blasphemiam non defendat, quæ à Latomo commissa, hoc scripto perspicuè docebitur.

Sequar autem ordinem ab ipso Latomo in suo scripto obseruatum, & ad omnia, quoad eius fieri potest, breuissimè respondebo.

Quòd statim ab initio me lupum in caula ouili, et hominem, sicut res ipsa ostendat, mente & lingua in alieni nominis contumeliam paratum esse, clamat, Rhetorum more agit, vt odiosis hisce compellationibus sibi aduersus me lectoris conciliet animum. Sed pius & candidus lector hoc furo sibi imponi non facile patietur, cui non ignotum est, quous pro lupis denunciari, qui etiam in rebus leuissimis pontificiæ impietati contradicunt. Si autem veritatis explicatio contumelia est, fatebor crimen mihi à Latomo intentatum. Quia vero re ipsa, hoc est scripto meo edito hoc suum commentum cõfirmare conatur, lectorem rogatum velim, vt tam diu suum suspendat iudicium, donec rem ipsam, quæ agitur, cognouerit.

Status. Nam inter Latomum & me controuertitur: An primitiua Ecclesia, per Christum & Apostolos instituta, rudis adhuc in eo fuerit: quòd vtraq; parte Sacramenti vsa est: An vero illa, quæ longè post per Patres docta: quòd Calix Sacerdotibus conueniat: Laicos autem solo pane posse contentos esse? Vtra inquam rudior fuerit Ecclesia, quæritur: Illa ne, quæ
iuxta

iuxta institutionem Christi integro Sacramento vſa eſt, an verò hæc, quæ iuxta, nescio quorum Patrum doctrinam, mutilato, dimidiato, hoc eſt, vna tantum parte Sacramenti vtitur.

Hic nihil vaniloquorum Rhetorum aut Sophistarum more inuoluo, ſed veritatem ſimpliciſſimè propono. Qui enim contendunt, laicos quoq; ad communionem Calicis admittendos, primæ Eccleſiæ exemplum proferunt, in qua laici quoq; integro Sacramento vtebantur. Ad hoc reſpondet Latomus. Eccleſiam illam primam adhuc fuiſſe rudem: ſi cum ea conferatur, quæ poſt ſecuta eſt, Patrum doctrina magis expolita. Hæc Latomi ſententia eſt, quam etiam non negat, ſicut perſpicua explicatione docebitur.

Contra, ego contendo: Eccleſiam illam primam, quæ ritum à Chriſto traditum, religioſe tenuit, eſſe doctam, eruditam, expolitam, formatam, & ſi cum Eccleſijs quæ ſecutæ ſunt, conferatur, omnibus ſuis partibus abſolutam fuiſſe, puram, ſplendidā & gratijs ornatam, quarum aliqua ex parte poſterior cecidit.

Sed præſtat, prius cognoscere, quomodo Eccleſiæ primæ ruditatem, & hanc ſuam loquendi formā probare conetur. Quid inquit, ais fortiffimè propugnator? Ego impius tibi ac blasphemus videor? qui Eccleſiam primam naſcentem adhuc, nec dum formatam in omnem partem, rudem appellavi? Vbi
B legiſti

„ legisti obsecro hanc Grammaticam, quæ tali in re
 „ prohibeat sic loqui? Rudis indigestaq; moles, dixit
 „ Poëta quispiam, de primis rerum elementis loquēs.
 „ Tu nulla rudimenta tribues primæ Ecclesiæ? Hæc
 Latomus. Hic opinor vides Christiane lector, cur
 in exordio aduersus prophanum hominem pro-
 phani vsus sim poëtæ versibus. Eius enim authorita-
 te conatur suam impietatem probare Latomus, si-
 biq; eadem Grammatica licere putat: Ecclesiam pri-
 mam appellare rudem, qua poëtæ, qui de primis re-
 rum elementis scripsit: Rudis indigestaq; moles.
 Authoritate tam sancti Prophetæ, qualis fuit Oui-
 dius, me victum fatear necesse est, vt rudem fuisse
 primam Ecclesiam concedam scilicet.

Multis annis neglecta iacuit poësis, sed beneficio
 Latomi & Hosij, non solum in pristinam dignita-
 tem reuocantur eius authores, sed sacerdotes facti,
 etiam ad stabiliendam Ecclesiæ adhibentur doctri-
 nam. Nec tibi ingratum sit, Grammatico defuncto,
 socium adiungi Hosium Vvarmensem Pseudoepi-
 scopum. Eiusdem enim ordinis Prophetæ testimo-
 nio principes Christianos à iudicio & cognitione
 veræ religionis repellit. Cum enim Davidis exem-
 plo doceret Brentius, à Magistratus officio nō alie-
 num esse, de doctrina Religionis cognoscere & iu-
 dicare, quia Psalmos scripserit, quibus iudicium Da-
 uidis in doctrina Religionis demonstratur: Hosius
 „ versum ex Horatio producit: scribimus indocti, do-

ctiq;

etiam poëmata passim. Quid hîc haberet Brentius, ^{co} quod huius Prophetæ testimonio opponat? Eiusdem autoritate Agricolam de communione sub vtracq; specie aduersus Harpagum suum differētem reuocati cui disputare de sacramento Cœnæ Dominicæ integro sumendo sit piaculum. Scriptum est in. Nauita de ventis de tauris narrat arator. Desines nunc, vt opinor, candide lector, mirari, cur Poëtæ præmiū huius scripti mei exordiū uicem suppleuerit. Si ex Grammatici Embricensis armario Donatum & Adagia Erasmi cum fabulis Aesopi adiunxerit Latomus uel Hosius, quantus futurus est exercitus ad oppugnandam veritatem eductus?

Sed heus tu bone vir, Num tibi licere putasti, primam Ecclesiam appellare rudem, quia de Chao similiter locutus est Ouidius? Agnoscimus apud Poëtam rudem & indigestam molem, quam etiam Prophetæ Moses descripsit, à Domino sex dierum spatium, in eum, quem oculis aspicimus, distinctam mundum. Sed quæ impietas est, Latome, Christo & Apostolis, in doctrina & disciplina Ecclesiæ, Sacramentorumq; administratione & vsu tribuere, quod rudem & indigestam molē Ecclesiæ tradiderint primæ, per Patres demū longo temporis interuallo distinguendam & expoliendā? Num ad perfectionem doctrinæ quidq; defuit? In disciplina aliquid desideratum est? Ad Sacramētorum administrationē quidquā necessarium, fuit à Christo uel Apostolis inter-

1041. 15. missum. Cum Christus dicat: Seruus nescit, qd faciat Dominus eius, Vos autē dixi amicos, quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et D. Pau-

Act. 20. lus: Contestor vos hodierno die, quòd mundus ego sum à sanguine omnium, Non enim subterfugi, quò minus annunciarer omne consilium Dei vobis. Si vero tibi Apostoli & Christi non satis facit

In defens. A= authoritas, audias Azotum tuum aduersus D. Bren-
 zotus, part. 1. tium in defensione suæ Catholicæ confessionis lo-
 Cap. 47. quentem: Ecce, inquit, Ecclesie Christi ortum & na-
 tiuitatem, imò ecce nunc perfectam & integram Ec-
 clesiam, nec enim credenda est tunc utcunq;, & im-
 perfecta, sed integra, certa & perfectissima, nihil ei
 quod ad veritatem & perfectionem attinet, deerat,
 non Sacramenta, non verus Dei cultus, non co-
 gnitio & fides Mysteriorum, non Ministri, nō de-
 nique aliquid, quod ad salutem desiderari possit, iam
 Spiritus sanctus docebat Apostolos omnem veri-
 tatem. Hæc Azotus, de perfectione primæ Ecclesiæ,
 Eius loco tu nobis fingis, Ecclesiam primam fuisse
 puellam, & lusisse cum pueris, hoc est communio-
 ne sub vtraq; specie vsam esse, postea vero adultio-
 rem factam, de magis seria re cogitasse, videlicet de
 mutilando Sacramento, et altera eius parte abrogan-
 da. Et iterum: Quæ rogo, verior Ecclesia, quàm A-
 postolorum, sub oculis & præsentia Christi congre-
 gata?

55 Sed ais; Tu nulla rudimenta tribues primæ Ec-
 clesiæ?

clesiae? nullam quasi infantiam, nulla incunabula, [“]
 quasi vagienti adhuc spōsae Christi concedes? Dum [“]
 Ecclesiam à Christo & Apostolis plantatam, tan-
 quam infantem, in cunis vagientem collocat, quan-
 ta in Latomo scripturarum ignorantia sit, perspici-
 tur. Num infans & vagiens tibi videtur Ecclesia?
 quæ visibili Spiritus sancti dono & charismate vber-
 rimè donata, varijs linguis loquebatur & celebra-
 bat magnalia Dei? D. Petrus in Actis inquit; Hoc ^{Act. 2.}
 est, quod dictum est per Prophetam Ioel; Et erit in
 nouissimis diebus, dicit DOMINVS: effundam
 de Spiritu meo super omnem carnem, & propheta-
 bunt filij vestri & filiae vestrae, & iuuenes vestri vi-
 siones videbunt, & seniores vestri somnia somnia-
 bunt, & quidem super seruos meos, & ancillas me-
 as, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & pro-
 phetabunt. Et Christus; Signa eos, qui in me cre- ^{Mar. 16.}
 dent, hæc sequentur: In nomine meo Dæmonia ej-
 cient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent.
 Hæc ne infantium sunt & vagientium Latome?

Potuisset hac ^{ἀνομία} te liberare D. Paulus, si, quæ ad ^{Gal. 4.}
 Galatas scripsit, meminisses: Quanto tempore (in-
 quit) hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit
 DOMINVS omnium, sed sub tutoribus & a-
 ctoribus est, vsq; ad tempus, quod Pater præscripse-
 rit.

Sic & nos cum essemus Pueri, sub Elementis
 mundieramus, in seruitutem adacti. At vbi venit

plenitudo temporis, emisit Deus filium suum, factum ex muliere, factum Legi obnoxium, ut eos, qui Legi obnoxierant, redimeret, ut adoptione ius filiorum acciperemus. Hic vides Latome, quo tempore vagitus incunabula, & infantia Ecclesiae definienda sint, quam diu scilicet homines sub Lege tenebantur, si Apostolo credimus; tempus vero quod tu infantiae Ecclesiae tribuis, D. Paulus plenitudinem temporis, & à Deo descriptum tempus appellat, quo Ecclesia adolescens iugum Legis tutoris & actoris excussit, & nunc libera omnium bonorum haeres, ambulat.

Si vero magis accuratè & copiose rem persequi velimus, infantiam Ecclesiae à temporibus Adæ ad Abrahamum, pueritiam vero usque ad Davidem, per singularum aetatum gradus procedendo, Adolescentiam ad Christi usque aduentum, definiremus. Sed tamen scitemur singulos suis temporibus in Christum credentes, tantum lucis habuisse, qua per fidem æternam in Christo salutem consecuti sunt. Nihilominus tamen stat Apostoli sententia, de suis & posterioribus temporibus loquentis, quod in ipsos fines saeculorum deuenerint. Et Iohannes: Filioli: nouissima hora est, &c.

Quod autem ex Paulo profers mutilatum testimonium, qui dixit se lacte & non cibo aluisse Corinthios, quia ut carnales ferre nondum poterant, & ad Hebraeos: factos illos esse ait, quibus lacte opus sit,

fit, nihil prorsus ad rem facit, quæ nunc agitur. Non enim hoc loco quæritur: an Corinthij, cum primum ex Paulo Euangelium audirent, carnales fuerint & infirmi, quibus lacte opus fuerit, non solido cibo: quis hoc ignorat Latome, quis de hoc dubitauit vnquam? Accidit idem reliquis Apostolis, quocumq; venerant, vt lacte alerent, quos videbant solidum cibum statim ab initio ferre non posse. Num vero semper lacte & pappæ solum cibarunt sui temporis Ecclesiam Apostoli? nunquam ne solidum cibum administrarunt? Num communio sub vtraq; specie, vt uocant, tibi videtur lac, & communio sub vna specie solidus cibus? O ruditatem rudentis Latomi, primam Ecclesiam ruditatis accusantis? Hoc inquam queritur, cum Latomus collationem instituerit, Ecclesiæ primæ, quæ integro sacramento vsa est, & sequentis, quæ eius tantum vna parte utitur, vtra rudior fuerit? Illa ne, quæ ritum à Christo traditum religiosè tenuit: an hæc, quæ contra institutionem Christi, Apostolorum doctrinam, & primam Ecclesiæ praxim, incertis authoribus introductam consuetudinem secuta est? Ad hoc cum Categoricalè respondendum fuisset Latomo, aliò delabatur, & artificiosa tergiuersatione, de initijs primæ Ecclesiæ disputat, ut fucum faciat lectori imperito.

Similiter & Christi deprauat sententiam, ab aduersarijs millies allatam. Adhuc multa habeo vobis dicere, &c. Cum enim Christus suprà dixerit, Omnia Ioh. 15.

nia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis, necesse est, aut Christum sibi ipsi cōtradicare, aut alium verborum eius sensum esse, quàm à Latomo affertur. Si enim omnia nota fecit discipulis, quæ à Patre audiuit, quid potuit amplius eis dicere? Si vero aliquid erat amplius, quod eis diceret, quomodo eis omnia, omnia, inquam, nota fecit? quæcuncq; audiuit à Patre suo? Sed absit, ut æterna Dei veritas sibi contradicat. Et facilis est huius, ut in speciem videtur, antilogiæ explicatio, quæ si Staphylo incidisset, ea librum suum quoq; augere potuisset. Antilogia enim esse apparet: omnia dixisse: & habere adhuc multa quæ eis dicat. Verum sic se res habet, Apostoli adhuc adeò carnales erant, vt nō perciperent ea, quæ Christus de suo spirituali regno cōcionatus erat, fascinati scilicet opinione de regno mundano, per Christum instituendo. Quamuis igitur Christus eis omnia nota fecerit, tanta tamen erat in discipulis tarditas, ut ea non intelligerent. Ablegantur ergo ad Spiritum paracletum, qui Christum in ipsorum cordibus glorificaturus esset, ut abiecta opinione de regno mundano, ea intelligerent, quæ Christus de spirituali regno concionatus erat. Ideoq; alio loco dicit: & suggeret vobis omnia, quæcuncq; dixi vobis.

Ioh. 14.

Dum addit Latomus: An hīc docenda non erat prima Ecclesiæ? Per quos autem docenda, nisi per Apostolos & eorum successores? malitiosè sententiam verborum Christi deprauat. Christus enim eo in loco

loco de Apostolis & ipsorum tarditate loquitur, vbi inquit: ille docebit vos omnia, & inducet vos in omnem veritatem. Hæc Latomus de tota Ecclesia interpretatur, quod à verbis Christi alienissimum est. Nouimus sanè, Ecclesiam non nisi à Spiritu sancto doceri & in omnem veritatem duci, sed hoc loco Christus de Apostolorum solum loquitur ignorantia. Si uero Latomus de tota Ecclesia accipit primitiua, hoc modo & in ordinem redigentur Apostoli, Non solum enim Ecclesiā cum Ecclesia, sed Doctores cum Doctoribus, doctrinam cum doctrina confert. Ac sententia Latomi est, Christum & Apostolos non ignorasse quidem, calicem non deberi laicis, sed solum Sacerdotibus: sed quoniam ipsorum tempore Ecclesia fuerit rudis, Christum cum Apostolis quoque rudem tradidisse doctrinam & ritum: expolitionem autem eius reseruasse Patribus, qui per Spiritum Christi, laicos de calice rectius instituant. Hæc ita me Deus amet, est Latomi sententia, quam ego aduersus Grammaticum Embricensem dixi impiam & blasphemam.

Sed quam nimis benignè eius verba interpretatus sim, quæ eo loco sequuntur, docent. Nullius ne rei (inquit) suo quoque tempore uel admonēdi inter ipsos, (Apostolos) uel per reuelationem instruendi erant. Hoc si verum est, Cur dissensit Paulus à principe Apostolorum, etiam post acceptum Paracletum? Cur dissimulationem eiusdem parum Euāgelicam

licam reprehendit: Hæc Latomus. Quis non his verbis & Apostolos post acceptum Spiritum sanctum ruditatis à Latomo accusari uidet? Quid mirum, si maximè Apostoli iuxta Latomum ignorauerint: calicem non deberi laicis, cum de multis alijs quoq; rebus per Spiritum sanctum sint admoniti, quæ ignorabant. Perhorrescis Latome; blasphemiam ergo recanta, vt horrore conscientiae coram tribunali Dei teliberes.

Quod Apostoli statuerunt, & ad fratres Antiochie, alijsq; in locis scripserunt, ex Christi præscripto factum est, cuius spiritu doctrina eius suggerebatur.

1. Cor. 15. Legis onus non esse imponendum ceruicib. gentium, quæ gratis solius Christi merito iustificarentur, abstinendum à scortatione, ab his quæ immolata sunt idolis et suffocato: in quorum duobus posterioribus infirmorum potissimum rationem habeant. Alias n. docent, cum idolum in mûdo nihil sit, idolothyrum quoq; nihil esse, ac sana conscientia edi posse, modo nemo his offendatur. Sed quid hoc ad ruditatē primæ Ecclesiæ probandam? semper in Ecclesia reperientur, qui docendi sunt & admonendi, vt infirmis sua libertate parcât, ne pereat frater, qui infirmus est,

2. Cor. 8. per ipsorum scientiã, propter quem Christus mortuus est. Si hoc satis est ad probandã primæ Ecclesiæ ruditatē, Ecclesia omnibus tēporibus rudis, mēbra. n. sibi inuicē succedunt, quorum ruditas verbo Apostolorum corrigitur, ut in hoc ratio dissimilitudinis sit aut prorsus nulla, aut certè nō tāta, propter quam

prima

prima rudis, posterior expolita blasphemè dicatur.

Dum clamat: D. Paulum admonere Timothe-
um sanæ doctrinæ, & ad Corinthios nominet Pro-
phetas & Doctores in Ecclesia: quibus, inquit, si ni-
hil actum est, in prima illa magna Dei domo, nihil
de veritate fidei, de virtute & usu Sacramentorum
&c. traditum est à Patribus, quibus nam stetit præsi-
dîs, tanto tempore contra tot impias pertinacesq;
hæreses politica Ecclesiastica? quem tenuit ordinem
hierarchicum: Quid aliud agit Latomus, quàm ut
suam in rebus sacris ignorantiam prodat, & in per-
uertendis scripturæ dictis improbitatē? Quis nega-
uit unquam, per Prophetas & doctores Ecclesiā pri-
mam de veritate fidei, virtute Sacramentorum insti-
tutam esse? Imò hoc est, quod in te reprehendimus
Latome, qui affirmare audes, per Patres nescio quos
(sic, n. tuos Sophistas appellas) Ecclesiam de usu Sa-
cramentorum institutā, quod in prima Ecclesia non
fecerint Prophetæ & Doctores, de quib. Apostolus
loquitur. Sed vetus mos est vaniloquorum Rhetor-
um, ut ad propositum respondere nescientes, ad ei-
usmodi clamores sese conuertant, quibus imperito-
rum aures impleant, ne succubuisse videantur.

Sed quid ego in splendore & maiestate primæ
Ecclesiæ laboro, cum veritate per iugulum Latomi
ipso inuito erumpente, sibi ipsi contradicat. Nec ta-
men idcirco vlllo tempore perfecta non fuit doctri-
na Ecclesiastica. Si perfecta fuit, quomodo ergo ru-
dis? si rudis, quomodo perfecta? Rude enim & im-

politum, nec dum (vt tuis verbis vtar) in omnem
 partē formatum, perfectum esse nequit. Hic respon-
 deas Latome: hanc scio contradictionem, sine refu-
 tatione tuæ blasphemiae explicare nequis. Si te ipso
 teste, quæ posterior ætas rectè & sapienter iudicauit,
 non ex nouis fundamentis doctrinæ, sed ex eisdem
 scripturarum traditionumq; fontibus (quibus a-
 bundasse primam Ecclesiam affirmas) fecit, Ecclesia
 prima quomodo rudis esse potuit? aut qua fronte la-
 icos posterior ætas Calice priuauit, quæ eius rei nul-
 lum fundamentum in scriptura noui Testamenti aut
 Apostolicam traditionem habuit? Hoc inquam est,
 quod in Latomo reprehendat Clypeatus, scuto fi-
 dei aduersus Satanæ, ne dicam lapidicidæ iacula
 munitus. Hanc tuam detestor impietatem & bla-
 sphemiam, cùm prima Ecclesia purissimam ac perfe-
 ctissimam doctrinam habuerit, tu eam ruditatis ac-
 cusare audeas, vt tuæ Ecclesiæ sacrilegum errorem de
 dimidiatione Sacramenti stabilias: & garrulitatem
 tuam refuto, qua multum blatteras, quid Ecclesia à
 Patribus de vsu & dispensatione Sacramentorum
 didicerit. De rebus quæ non ad substantiam & es-
 sentiam Sacramenti, sed ad eius dignam sumptio-
 nem pertinent, Ecclesiam admonuit Paulus: de sub-
 stantia autem Cœnæ & eius vero vsu, ut infirmis
 parceret, iuxta tuam impietatem ruditer tantum do-
 cuit, relinquens scilicet sanctis Patribus expoliēda:
 De substantia Cœnæ, quo ritu & qua religione
 celebranda

celebranda esset, num aliquid amplius dispositurus erat, quàm ab ipso Christo in vltima Cœna dispositum est? Num eius uoluntatem et institutionem mutaturus erat Latome, qui quod à DOMINO acceperat, religiose Corinthiis tradidit?

Ac vanum est effugium tuum & tuorum omnium, cum conuicti estis, vt ad deprauationem uerborum Apostoli recurratis. Cætera vero cum venero, ^{pag. 9.} inquit Apostolus, disponam. Vtinã, ait Latomus, disposuisset, sicut promiserat, minus fortasse hodie esset controuersia, remq; alioqui certam satis, certiore tamen vas illud electum, declaratione sua reddidisset. Sed quàm uanum hoc sit, res ipsa docet: litigatur hodie de integro Sacramẽto, hoc est calice quoq; à Lai cis sumendo: hæc controuersia nulla dispositione paulina ampliore indiget, quàm quæ uerbis Christi perspicuè explicata est, bibite ex hoc omnes, litigatur de transubstantiatione panis & vini in Cœna: si Paulum audire velint, qui panem hunc ^{uino uinum} corporis Christi appellat, diiudicata est controuersia, nec ampliore dispositione indiget. Controuertitur de oblatione Corporis et sanguinis Christi in Cœna: si Christum cum Apostolo suo auerimus, veritas patefacta est, qua Corpus & Sanguis Christi in Cœna sunt cibus & potus, quæ in cruce sacrificium erant pro peccatis uiuorum & mortuorum, qui dixit: edite, & bibite, non dixit: offert pro peccatis uiuorum & mortuorum, pro quibus

ADVERSVS BARTHOLOMAEVM LATOMVM.
bus me semel in cruce obtuli, perfecta redemptione
parata.

Litigatur hodie de vera presentia carnis & sanguinis Christi in cena, Sed controuersia hæc non indiget alia dispositione clariore magisque perspicua, quàm quæ ab ipso Christo facta est, qui pronunciat carnem suam verè cibum esse, & sanguinem suum verè potum: cibus autem is est, qui nutrit, nutrito ergo ut adsit necesse est: quomodo enim aliàs nutrirer: hunc cibum pronunciat æterna ueritas nobis in hoc sacramento presentem esse et exhiberi, huic si quis credere recuset, frustra à Paulo ea de re dispositionem requireret. Quare non est, quod Latomus ex hoc Pauli deprauato loco suo errori aut blasphemiae receptaculum quærat. Quàm uellet Paulum disposuisse, ut laici calice priuentur? sed qui potuisset hoc Apostolus in uerbo magistri sui iuratus, non sine grandi sacrilegio committere?

Vates est Latomus, qui animaduertit, quàm friuola sint, quæ hæcenus contra veritatem produxit, ideo me hæc tanquam friuola contemnere voluit *proinde Lat.* Qua in parte Rhetorem agnoscis, causæ suæ diffidentem.

Post Apostolorum tempora uarium fuisse Eucharistiæ ritum historiæ testantur. Verum sicut de eo non dubitatur, ita etiam de eodem quæritur, quàm bene factum sit. Certum enim est & indubitatum, eos peccasse omnes, qui ab institutione Christi recesserunt, quæ nobis ueritatis est certissima regula:

gula: Quòd autem quorundam errorem pro regula assumit Latomus, quasi nihil referat hoc uel illo ritu celebrari cœnam DOMINI, id quàm absurdum sit, regulis Iuris edoctus intelligere potest. Non enim quid fiat, sed fieri debeat, uidendum est. Nec à ueritate aberrantium exempla imitanda sunt.

Valde autem sibi blandiuntur noui Pontificiæ impietatis patroni & propugnatores, dum nostros Nestorianæ hæreseos insimulant, qui sacramentum panis sine calice sumere recusemus, quasi sanguinem à corpore & humanitatem à diuinitate Christi separemus. Sed uicissim audi Latome, nos neq; credere neq; fateri in cœna corporis & sanguinis Christi, aut diuinitatis & humanitatis eius separationem: sed credimus ipsum Christum totum & indiuisum adesse in cœna, & cum symbolo panis corpore suo, et cum symbolo uini, sanguine suo nos cibare & potare in uitam æternam.

Ab hæresi autem Nestoriana tam sumus alieni, quàm tu in hac parte ab ipsa ueritate abes.

Egregium sane Ephesini Concilij decretum de Nota calice non sumendo, ne blasphemiam Nestorij probare uiderentur. Num uero naturarum in Christi persona unio alia ratione confirmari non potuit, nisi cœna à Christo instituta mutilaretur? Hoc est una manu ædificare & altera destruere. Sic enim Christi naturarum personalis asserenda unio, ne eius uioletur institutio.

Nulla

Nulla ergo uel huius uel mille Conciliorum ratione habita, si maxime verum esset, de quo tamen tu vehementer dubitare videris, dicimus communio-
nem sub vna specie nouam, Christi institutioni cō-
trariam, Apostolis primitiuāq; Ecclesiae ignotā esse.

Quod queris Latome, an in tanta varietate com-
municandi docenda non fuerit Ecclesia? Vtiq; do-
cendam fuisse respondeo, sed non ex somnijs huma-
nis, verum ex scriptis Apostolicis, quæ ita docent
indiuiduum corporis & sanguinis Dominici con-
iunctionem, vt tamen nulli hominum fas sit, insti-
tutionem eius violare. De transmutatione elemen-
torum mutæ sunt sacræ literæ, quæ etiam cum sacra-
menti integritate pugnat, sacramentum enim re
terrestri & cœlesti definitur, quorum altero cessante,
sacramētum esse nequit. De Cæremonia ipsa, de fide
& inuocatione, deq; sanctificatione eorundem pri-
usquam accedāt comunicātes, institutio Christi et
Apostoli declaratio perspicuè docēt. De tempore ce-
lebrationis libertas Christiana regulam tradit à D.
Paulo ad Galatas descriptam, quā Christiani liberi
sunt. Eius propter *εὐταξίαν* in Ecclesia constitutio sub-
stantiæ sacramenti nihil adimit, sicut hæc de qua tu
disputas, mutilatio. Nec temerè tales constituti-
ones violandas iudico, sed peccati reos agere, ni-
si idem passim & semper obseruetur, id demum cum
libertate Christiana ex diametro pugnat. Nec pec-
cato caret conscientias constringere, in quib, eas li-
beras voluit DOMINVS,

Lotio pedum Sacramentum non est à Christo primum institutum, sed in populo Iudaico vsitata, cuius exemplo Christus discipulos ad humilitatem inuitare, non nouum Sacramentum instituere voluit. Quare non est quod nobis eius obseruationem ea necessitate obrudas, qua communionem sub vtraque specie à Christo institutam.

Quàm friuolū est & puerile, quòd ex institutione Christi profers argumētum? dum me accusas quòd verbum Christi (Bibite ex hoc omnes) vltra fines veritatis extendam. Ais, quòd Apostolos solos, his verbis allocutus sit Christus, id quod tibi lubens cōcesserim, hinc colligis, Ergo ad solos Apostolos pertinet solius calicis vsus. Ego vicissim ex te quaero Iure consulte, cum quibus Christus locutus sit, cum diceret: accipite, edite, hoc est corpus meum: facite, ut opinor (libet enim tuis verbis uti) nisi omnino aut non legeris Euangelia, aut ore durissimo fueris, solos Apostolos fuisse. Eadem ergo ratione sequetur, quòd ne panis quidem Cœnæ vllō iure ad laicos pertineat, de quo tamen non litigatis. Vide, quòd te adigat furor & infania, dum Laicorum communionem sub vna specie probas, eadem in vniuersum eos excludas, quibus ex institutione Christi nihil prorsus debeat, qui cum solis Apostolis locutus sit & ipsorum successoribus, quos sacrificulos esse arbitraris. Mirum, si in aula tui principis est laicus Christianus, qui nomen tuum non

detestetur, quibus tua vaniloquentia obstas, quò minus voluntatem sponsi faciant.

Sed quàm tibi in hac parte non constes, videat
 „ Christianus lector. Addis enim: non quod nefas fu-
 „ erit alios etiàm, qui tunc aberant, aut hodie etiàm sic
 „ nefas, omnes qui Christo militant, de calice bibere,
 „ (nisi, quòd inter sacerdotes & laicos iam olim di-
 „ screuit Ecclesiastica autoritas) sed quia Apostolis,
 „ ut futuris sacerdotibus in Ecclesia, calix tanquàm
 „ symbolum mortis Dominice, in celebranda memo-
 „ ria eiusdem peculiariter non bibendus tantum, sed
 „ offerendus etiàm erat. Hac ille. Sed audi quæso mi
 Latome: si nefas non est, omnes qui Christo militāt,
 de calice bibere, cur ab Episcopis vestris prohiben-
 tur, auide & sitienter hoc expetentes? Si vero illis in-
 tegrum non est, suis concedere subditis, (auditori-
 bus dixissem, si Episcoporum munus, quod in do-
 cendo consistit, facerent) quomodo fas esse potest?
 Aut Episcopos peccare dicas necesse est, qui popu-
 lum priuant beneficio à Christo concesso, aut po-
 pulum accuses, qui expetat, quod nefas est, laicos
 expetere.

Ecclesiasticam auctoritatem, quòd ais inter sacer-
 dotes & laicos discreuisse, quò minus idem liceat
 laicis in calice sumendo, quod sacerdotibus: saepe di-
 ctum est, eam non posse esse veram Ecclesiam, quæ
 expresso Christi verbo & institutioni repugnat.

Hac nota enim insignis est & honorata Ecclesia,
 quòd

quod subdita sit Christo, eius vocem audiat, eius di- 104. 105.
ctis obtemperet, eius instituta non violet, sed religi-
osè teneat, obseruet. Non ergo Ecclesia, sed sacrificiu-
lorum ambitio inter ministros Ecclesiæ & laicos dis-
creuit, cum id nullum Apostolorum fecisse lega-
mus, qui se Christi & laicorum, hoc est Ecclesiæ ex
omnibus ordinibus collectæ, seruos agnoscunt:
tantum absunt ab hoc sacrificulorum fastu, quo in
DOMINI clerum dominantur.

Eadem arrogantia factum est, vt qui totius Eccle-
siæ titulus est *κλῆρος*, sibi uendicauerint, quasi ab hære-
ditate & sorte & electione Dei alieni sint reliqui
nominis Christiani, quos D. Petrus *κλῆρος* appellauit.

Apagè ergo cum hac tua Ecclesiastica discretio-
ne, quod ad cœnæ DOMINI vsum attinet, ig-
nota Christo, Apostolis & primæ Ecclesiæ, non nisi
arrogantia sacrificulorum introducta. Aliàs non
ignoramus quod sit discriminis inter Catechume-
num, Catechistam, Præpositum & auditorem Ec-
clesiæ, ne quid hîc more tuo cauilleris.

Sed plus quàm ridiculum est, quod Sacerdotibus
calicis vsum propter oblationem concedat. Nam, vt
demus, Christum oblationem instituisse quoq; in
cœna, vtrum quæso præstat, offerre corpus Chri-
sti, an vero eodem nutriri: Nisi insanus sis, dicas ne-
cesse est, Christum potissimum eam ob causam in
cœna adesse, vt nos cibat: si ergo propter oblatio-

D ij nem,

nem, cur non multò magis propter nutritionem spiritualem, quæ principalis finis est huius, Laicis cum Sacerdotibus, hoc est omnibus Christianis communis?

Si verò negemus, oblationem corporis & sanguinis eius à Christo institutam, idq; confirmatum fuerit, quàm nihil prorsus habebit ad stabiliendam impietatem suam veterator Latomus? Id cum subolfaceret, prolixam, sed superuacaneam instituit de oblatione disputationē, ad quam breuiter quoq; respondebo. Nihil enim affert hic Iurisperitus, quod non millies à nostris refutatum sit.

Principio, quòd confidenter affirmat, non aliud sacrificium in Epistola ad Hebræos contineri, quàm quod in Ecclesia Papistica celebretur, quàm est temerarius Latomus? Hoc si verum est, sequitur sacrificio Missæ expiari peccata hominum, placari irā Dei, & promereri vitam æternam, omnibus, hoc opus Missæ sibi applicantibus. Hoc cum neget Latomus, affirmare enim non audet, quomodo idem sacrificium Missæ est, quod crucis, ad Hebræos descriptum? cui Paulus hunc honorem tribuit, quòd vna oblatione consumauerit, qui in perpetuum sanctificantur.

Verùm hîc & sibi & alijs imposuit disputator subtilis, quod cum fateamur Christum in cœna adesse, fuisse autē Christum in cruce pro totius mundi peccatis victimam, propterea eundem quoq; in
cœna

cœna esse sacrificium. Sed vt error ei perspicuè demonstretur, in formam redigamus eius argumentum: Christus verè adest in cœna Dominica.

Christus est victima & sacrificium pro peccatis totius mundi. Ergo.

cœna Domini est sacrificium.

Consequentia falsa est. Nam plus est in conclusione quàm erat in præmissis. Conclusio enim est; Ergo res, quæ in cruce sacrificium erat, verè adest in cœna. Si hoc modo colligeret Latomus, cum suo pontificio sodalitis, nemo ex nostris eis contradiceret. Docemus enim hanc carnem in cœna distribui, quæ in cruce pro nostris peccatis oblata est.

Verùm si fines præsentiae vtriusq; cõsideramus, facilè videbimus corpus & sanguinem Christi in cœna Domini sacrificium non esse. In cruce enim adest in hunc finem, ut ibi pro peccatis totius mundi Patri offeratur victima. Quod ergo ad modum & finem spectat, ibi sacrificium est, & dicitur, perfectum & absolutum, quod semel saltem fieri necesse sit. In cœna idem adest, longè alio modo & alio fine, videlicet cum pane & vino, non ut patiatur sed vt agat, hoc est, vt nutriat animas nostras tanquam solidus cibus & potus, in vitam æternam. Ideoq; in cœna non sacrificium appellatur, sed panis, cibus & potus. Hos respectus confundit Latomus, atq; idem esse arbitratur in cœna adesse, et sacrificium què longè differunt.

Ab initio mundi sub varijs figuris, in cruce autem vere et proprie oblatum esse Christum cum Latomo fatemur. Sed eundem in cœna quoq; pro viuis & defunctis offerendum, nulla Scriptura docet. Sacrificia ueteris Testamenti, cum fuissent umbra adueniente corpore, religiose, vt D. Augustinus loquitur, sepulta sunt. Sacrificium Christi, cum perfectum esset, non opus erat reiterare. Sed vt in nouo Testamento sub panis & vini specie Deo offeratur, nulum Dei exrat mandatum, sicut paulò post dicitur.

Nec propterea negamus Eucharisticum in cœna sacrificium, quo gratiarum actio intelligitur, nostra in memoria passionis Christi facta. Hanc prædicamus, ad eam homines hortamur.

Exemplo Melchizedeck nihil probat, quem docere non potest panem & vinum obtulisse Deo, sed protulisse comitibus Abrahæ, ut ex itinere festos reficeret, id quod phrasis Hebræa & dictio (holi) manifestè declarat.

Quid habeat hæc oblatio Missæ, quod pios offendere possit, dissimulat se scire Latomus. Sed cum copiose multorum libris explicatum sit, inprimis Valentini Vannij, & D. Georgij Maioris de prophanatione cœnæ Dominicę editis, quos Latomus per ocium inspicere poterit, ego hic breuior ero. His addere licebit & Lutheri de abominatione, Missæ priuatæ, & Melchioris Melhoferi scripta, quorum argumenta & rationes si refutauerit Latomus, de

de mutanda sententia nostra nos quoque cogitabimus.

Caput verò abominationis in Missa est, quod huic operi meritum propitiationis & remissionis peccatorum tribuunt: sicut perspicue in fine Canonis videre est. Verba sunt: placeat tibi sancta trinitas hoc obsequium seruitutis meae, & praeſta, ut sacrificium, quod oculis tuae Maiestatis indignus obtuli, sit tibi placens & acceptabile, mihi quoque & omnibus, pro quibus illud obtuli, sit, te miserante, propiciabile in vitam aeternam. Hic manifestè vides Latome, obsequio seruitutis sacrificuli, eiusque operi tribui, quod solius obsequij est Domini nostri Iesu Christi.

Deinde horribiliter inuersa est institutio Christi, Cum enim iubet Christus, vt omnes edant, & pro se singuli, hic in Missa Sacrificulus pro omnibus edit solus, reliquis falso persuasis, os Sacrificuli esse totius Ecclesiae os, ut quæadmodum cibus per os in hominis corpus receptus, omnia membra nutriat, ita corpus Christi per os sacrificuli sumptum, omnes circumstantes spectatores reficere. Vide Gabrielem Biel super Canonem Missae, lectione si.

Mirum sanè, quomodo tam crassos & palpabiles errores persuadere potuissent populo Sacrificuli, nisi iudicio Dei iusto urgente & efficacia illusionis iuste puniente. 2. Theff. 2.

Nulla in Missis priuatis fit corporis & sanguinis Christi dispensatio.

Nulla

Nulla mortis Christi publica annunciatio est in Missa.

Horribilis ^{apostrophe} inclusio, circumgestatio, & adoratio panis stabilitur.

Purgatorij figmentum, quo meritum passionis & mortis Christi negatur, confirmatur.

1. Cor. 14. Pleraq; lingua peraguntur vulgo ignota, vt si maximè pia essent omnia, populus nō posset dicere, Amen.

Hæ & similes impietates faciunt, ut omnes verè pii ab hac cœnæ prophanatione toto pectore abhorreant, quæ omnia tam perspicuè à nostris demonstrata sunt, vt mirum sit, quòd tam palpabilis impietatis patrociniū in tanta luce Euangelij suscipere audeatis.

Pag. 16. Cum memoriam passionis Christi celebrare liceat, quærit ex me Latomus, cur non liceat hoc modo per incruentam oblationem, quid prohibeat, etiam si DOMINVS ipse non mandasset? Respondeo, non meis sed Christi verbis: frustra colunt me, docentes mandata hominum. Ab hominibus hæc instituta est ratio non diuinitus mandata: hominibus ergo, non Deo seruitur.

Math. 15. Si vero hæc Latomi valet ratio, eadem Baaliticorum sacrificulorum impietatem accusabimus à Prophetis damnatam. Certum enim est, Baaliticos sacerdotes intentione sua vt vocant non nisi Deum cœli & terræ, & qui populum Israel ex Aegypto e-

duxit,

duxit, colere & celebrare voluisse. Quia verò ritus quibus eum colere conabantur, non erant diuinitus præcepti, sed ab hominibus inuenti, non cultus erant, sed horribilis idolatria, et in oculis Dei abominatio, ipsorum sacrificia.

Si uero iuxta uoluntatem instituentis, Christi mortem celebrare cupit Ecclesia, dijudicatione corporis Christi facta, animoq; probè examinato, singuli ad mensam D O M I N I accedant, ac quisq; suo non sacrificuli ore hæc sacra dona accipiat, & Christo pro tanto beneficio gratias agat, mortemq; eius, quib. potest laudibus celebret: hæc ratio est celebrandæ dominicæ mortis: eam si mutes, sacrilegus es & idolatra, utcunq; in oculis splendeat humana constitutio.

Quod addit: An non licet gratijs agendis Deo, ecclesiæ ac sponsæ filij Dei non offerre, non exhibere unicum illum suum? Respondemus, non solum id licere, sed omnibus modis fieri oportere. Atq; hoc nomine sacrificulos uestros accusamus, qui eminus frustulum panis sponsæ Christi spectandum eleuantes, hoc unico suo, hoc est sponso Christo, eiusq; sacrosancti corporis & sanguinis in cæna instituta communionem priuant, quod perinde est, ac si quis esurienti ac sitiienti eminus panem & uinum monstret, cui siti & fame pereundum esset. Quod si in anno semel misellum populum ad vestri sacri communionem admittitis, altera eius parte eos priuant

do, præter panē nihil exhibetis, cum corporis Christi nulla sit, nisi iuxta eius institutionem dispensatio. Quia vero nullis instituit, vt solo pane distribuatur corpus suum, ideo & huic suæ cœnæ prophanationi Christum non adesse certum est, nisi iudicem & irascentem speciatorem tanquam, cibum autem & potum nullo modo, siquidem nec pascere vult, nec potare suæ voluntatis vltimæ violatores.

Dis simile est, quod affert de sacrificijs veteris Testamenti. Quoties, inquit Latomus, repetita fuerunt vetera illa prioris Testamenti sacrificia? Nobis memoriale hoc eiusdem crucis sacrificium repetere, instaurare, frequentare non licet?

Veteris Testamenti sacrificia non solum licuit, sed diuinitus præceptum est, vt repeterentur. Sed de sacrificio Christi, non extat simile præceptum. Deinde veteris Testamenti sacrificia imperfecta fuerunt, ideoq; repetenda: Christi autem sacrificium perfectum cum fuerit, repeti non oportuit, quod vna oblatione consummauit, in æternum sanctificandos.

Quod uero hoc sacrificium memoriale appellat, fraudulenter agit, ut euadendi esset locus, cum Christus præceperit, sæpe fieri in passionis ipsius memoriam. Memoriale autem sacrificij quod est cœna, et ipsum sacrificium, duo sunt. Sacramentum cœnæ, est sacrificij Christi memoriale, sicut supra expositum est, nec alio modo à nobis exigitur, aut Deo placet, quam ab ipso institutum est.

In eludendo Epistolæ ad Hebræos loco, quod Christus unâ oblatione perfectos fecerit, in perpetuum sanctificandos, uocabuli æquiuatione ludit sophista: Num idcirco, inquit, nulla est amplius sanctificatio, non petendum, non orandum assidue ut sanctificemur adhuc? Aliter sanctificauit nos Christus oblatione sua, & aliter sanctificamur cottidie. Christus in cruce pro nobis immundis & polutis passus est, ut pro sanctis habeantur à patre, quotquot in nomen eius credunt. Factus enim est propitiatio ^{1. Ioh. 2.} pro peccatis totius mundi; atq; sanguine noui Testamenti sanctificauit omnes omnium temporum fideles. Virtus enim huius oblationis sese ad omnium ætatum et seculorum homines extendit, sicut scriptum est, Christus hodie, heri, & in seculum, & iterum; sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. ^{Heb. 13. 1. Ioh. 1.} Huius operis seu oblationis Christi meritum nobis applicatur in Baptismo, ubi per spiritum sanctum regeneramur, sanctificamur, renouamur; huius spiritus sanctificatoris uirtutem precibus in nobis excitamus, ut qui iusti sumus imputatione meriti Christi, magis iustificemur, hoc est per spiritum Christi inhabitantem reliquias peccatorum expurgando subinde meliores fiamus, quib. sanctificatis nō ^{Ro. 6. 8.} secundum carnē sed secundum spiritum uiuendū est.

Hoc discrimen cum non explicet Latomus, quid scribat, nescit: per oblationem crucis semel factam, ^{pag. 17} ius filiorum Dei adepti sumus, inquit: per eandem in Eucharistia frequentatam consequimur, ut facili-

us ad hæreditatem perueniamus. Iam sæpe dictum est, à Christo non præceptam oblationem hanc in cæna: tantum ergo abest, ut per eam facilius hæreditatem partam consequamur, quin ea propter eius institutionis uiolationem excedamus.

vide Valent.
Vannium in
historia Mis-
se.

Sed ad ea, quæ sequuntur pergamus. Cum negare non possit: aliud esse, offerri Christum in cruce, aliud memoriam eius celebrari, ad uetus delirium confugit, Papistarum consuetum effugium, Christum incruento modo in cæna offerri. Sed aliàs explicatum est, quid S. Patres uocabulo incruenti sacrificij intelligi uoluerint. Hoc ad corpus & sanguinem Christi ineptè refert Latomus.

In nouo Testamento non amplius mactantur pecudes ut Deo offerantur, sed oblationes sunt incruentæ, hoc est munera, quæ ad altare offerebântur à fidelibus, erant panis, uinum, caseus, butyrum, uestes, pecunia, frumenta, et id genus alia, ad conseruationem ministerij & sustentationem pauperum necessaria.

Cum vrgetur: An Cæremonia oblationis in cæna sit illa ipsa res in cruce oblata, negat Latomus. Sed addit: ipsum Christum uerè & corporaliter, non fictè aut imaginariè sub specie panis & uini offerri, iuxta uerbum eius, quo dixit, Hoc est corpus meum. Idq; ex præcepto Christi, quo dixit, Hoc facite in mei commemorationem. Verùm si respondeam, Christum de pane manducando non offerendo dixisse: hoc

hoc est corpus meum, quid est, quod contrà afferre possit Latomus? dixit enim: accipite, manducate, postea addit, Hoc est corpus meum, si oblationem instituere uoluisset, uno uerbo hoc dissoluisset certamen, dicendo, scilicet: accipite & offerre. Sed ne gry quidem de offerendo. Deinde præceptum de memoria eius celebranda nihil prorsus loquitur de oblatione, sed manducatione corporis Christi in cæna: id quod Apostoli malo quàm meis explicare uerbis. Quotiescunq; enim comederitis panem hunc, 1. Cor. 11. & de poculo hoc biberitis, mortem DOMINI annunciate. Audis Latome, apostolicam uerborum Christi explicationē, cui facere in Christi commemorationem, est mortem DOMINI annunciare, non quoties spectauerint auditores panem & calicem, sed quoties de pane comederint, & de poculo biberint, Desinas ergo de ludicra uestra actione nobis obijcere præceptum Christi, quod neq; Christo neq; Apostolis eius in mentem venit.

Si eadem sunt Latomo: Christum incruentum offerri in Eucharistia, & memoriam eiusdem celebrari, agnoscimus tolerabiliter ab eo dictum. Nam & nos fatemur, memoriam & celebrationem mortis Christi esse sacrificium & oblationem, hoc est officium & cultum Deo gratum. Sed hac sua sententia Latomus parum gratiæ reportabit à suis, qui maximum faciunt discrimen inter sacrificium ipsum & memoriam sacrificij in Missa.

Quàm firmiter autem credo in cœna verè ac substantialiter adesse Christi corpus & sanguinem, nec in hac parte mihi quidquam cum Zuuinglij errore est commune, tam firmiter quoque credo, Sacrificulos tuos in scenica ista gesticulatione nihil præter frustum panis tractare. Institutioni enim Christi non satisfaciunt, quæ sola Sacramentum facit.

Sed quàm argutum & ingeniosum est argumentum, quod ad oblationem Missæ confirmandam ex Grammatica & Iurisprudentia adducit? Principio ex me quærit: An Christus discipulis nudum an verò consecratum dederit panem? Respondeo, nō nudum, sed consecratum. Deinde quærit, quid sit consecrare & sibi ex Grammatica & Iure suo respondet, idem esse quod sacrificare. Argumentum est. Consecrare nihil aliud est, quàm sacrificare. Christus panem consecrauit. Ergo Christus corpus suum in cœna sacrificauit, hoc est, obtulit Deo patri suo. Sic colligit bonus meus Latomus, Sed quò me recipiam? à Prisciano & Bartholo erroris conuictus sum. Dolet sanè mihi vehementer, hominem aliàs doctum, tam turpiter impingere in ea re, quæ æternam animæ salutem spectat. Ac si nullo alio, vel hoc saltem doceatur argumento, sibi à me nullam factam iniuriam, quo monui, vt sese intra fines vocationis suæ contineat. Ex hac enim seu Grammatica, seu Iuris hypothefi, non quòd ipse ineptè colligit, sequitur. Nam si ritè colligere voluisset, hoc argumentum
erat,

erat. Consecrare secundum Grammaticos & Iuris-
peritos est sacrum facere, Christus panem cœnæ con-
secrauit, Ergo sacrum fecit. Atq; hoc loco nemo est,
qui tibi repugnet. Fatemur enim panem & vinum
cœnæ consecrari, hoc est, in hunc vsum destinari, vt
sacratissimæ rei dispensationi seruiat. Vides ergo
hic quoq; Latome, plus esse in cōclusionē, quàm erat
in premisis. Deinde pugnat hæc tua explicatio cum
sacrificulorum opinione & praxi. Postquam enim
panem hunc magica sua incantatione cōsecrauerint,
tum demum eundem offerunt. Et ab omnibus idoli
huius patronis, hæc tria in Missa cōstituuntur prin-
cipalia capita, cōsecratio, oblatio, & communicatio.
Sed huic Iurisperito, nouo eius impietatis patrono,
consecrare & offerre eadem sunt. Mirum ne tibi vi-
deatur Latome, si pariter ex Iurisperitorum & The-
ologorum explodaris schola? Adhæc si cōsecrare est
sacrificare, id est, Deo offerre, sequitur tuos Ponti-
fices toties obtulisse Deo ligna, lapides, aquam, sal,
&c. quoties hæc consecrauerint.

In consecratione Papistica explicanda, quàm sibi
mirificè placet Latomus? quàm insultat Clypeato?
In quas angustias eum nō cōijcit? Cum in scriptu-
ris expressum nō sit, inquit Latomus, quibus verbis
Eucharistia cōsecranda sit, nos tamen (Lutheranos)
formulā ab Ecclesia etiam Papistica accepisse. Quid
quæso hīc rudis, rudis Latomus? Itāne Euangelicæ
doctrinæ ignarus es, vt nescias in Scripturis expres-
sum esse, quibus verbis Eucharistia sit consecranda?
Quia

Quia uero, quid uera panis & uini in cœna Domini consecratio sit, prorsus ignorat, magica sacrificulorum incantatione fasciatus; breuiter de ea dicemus, si quo modo angustijs liberare queamus Clypeatum, quibus eum Latomus constrinxit.

Quoniam constat, creaturam non posse facere sacramentum, certum est, verum Christi corpus & sanguinem eius in cœna Domini distribui omnibus Sacramento utentibus, uirtute institutionis Christi, qua semel consecrauit, panem & uinum, ut in cœtu ecclesiæ, dispensationi corporis & sanguinis sui seruiant. Sicut enim uirtus uerbi manet; germinet terra omnem herbam uirentem; ita & uirtus uerbi Christi in ecclesia permanet; accipite, manducate, hoc est corpus meum; bibite ex hoc omnes; hic est sanguis meus, &c.

Quoties igitur in ecclesia ad mensam Dominicam conuenimus, panem & uinum, ab ipso Christo in hunc usum consecrata, profert in conspectum ecclesiæ pastor vel Episcopus, atque eadem ipse quoque consecrat, hoc est, publica commemoratione institutionis Christi ecclesiam admonet, cum cœnam Domini sint celebraturi; hunc panem et uinum uerbo Christi in longè alium usum consecrata, quàm ut corpus solum reficiant, sed quod facta sint organa diuinitus instituta, & uerbo Christi consecrata, ut dispensationi rerum celestium seruiant.

Ideoque uerba cœnæ non misitat aut murmurat,
sacri-

sacrificulorum incantatorum more, nec cum pane & vino, quæ auribus carent, sed cum Ecclesia loquitur: eamque publica verborum institutionis recitatione de distributione cœlestis cibi & potus admonet, quæ Christus, æterna Dei veritas, verbo suo promissit.

Hanc consecrationis formam nō ex Missali aut à sacrificulis tuis accepimus: canonem enim Missæ non (vtru quidem opinaris) mutilauimus, sed totum cum Missali exusto, ex ecclesiis nostris sustulimus, & ex ipsis scripturis, depromptimus, quæ manifestè docent, quibus verbis Christus panem & vinum ad dispensationem corporis & sanguinis sui consecrauerit. Eorum commemoratione Ecclesiam consecrationis factæ admonemus: atque hoc modo etiam consecrare dicuntur Ecclesiæ ministri, non quod virtute huius cōmemorationis aut recitationis, Christus cum corpore & sanguine suo cœlitus deuocetur, quod magicum est, corpus enim & sanguis Christi virtute institutionis eius in cœna Dominica distribuuntur: sed quod Ecclesia admonetur, cœleste in Ecclesia celebrari conuiuium, in quo cibus & potus apponantur caro & sanguis Christi, ad quorum distributionem, institutioni Christi obtemperantes, propositum panem & vinum nunc destinauerint.

Habes nunc Latome, quid de vera consecratione panis & vini in cœna Domini sentiant, quæ vni-

ADVERSUS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
uersa in Christi institutione consistit : quomodo etiam Ecclesiae ministri dicantur consecrare, quando panem & vinum in Ecclesia in hunc vsum commemoratione institutionis Christi destinant. Habes etiam me, qui ab Episcopo raucido oleo non sum consecratus, non nudum, sed consecratum panem, hoc est, cum illo corpus Christi in Ecclesia mea Gœppingensi, auditoribus meis exhibere & distribuere, quæadmodum & cum vino, verum Christi sanguinem. Ac simul vides, quàm longè ab sim à Magica Sacrificulorum tuorum incantatione, qui contra institutionem Christi, non cum Ecclesia, quod Christus & Apostoli fecerunt, sed cum pane & vino instituunt colloquium : & virtute huius prolationis sese substantiam panis & vini in corpus & sanguinem Domini conuertere, & nouum Deum fabricare posse, falso persuasum habent.

Audis etiam, tuum esse & vanum commentum, formam consecrationis in Scripturis non esse expressam : camq; nos non aliunde, quàm ex vestrae Ecclesiae Missalis consuto Canone habere, qui iam pridem vnà cum sacrificulis apud nostras Ecclesias explosus est.

Hæc si cogitasses Latome, minus insulenter, ne dicam impudenter mihi insultasses, quasi lupum auribus tenerem. Atq; hoc modo etiam vanitas tua refutatur, qua nobis imputas, quòd ita indulgeamus nostræ

nostræ licentiæ, vt si quæ vna in parte religionis
 inexplicabilia nobis incertaq; videntur, propterea
 auctoritatem tamen Ecclesiæ amplectamur: in altera
 parte, ea quæ nobis incommoda aduersa; sint, re-
 spiciamus, iam enim ostensum est, nobis tuæ Ecclesiæ
 auctoritate opus non esse, ad veram consecratio-
 nem asserendam, quæ scripturis expressa & in ve-
 stro Missali corrupta est. Et firma adhuc atq; incon-
 cussa manet, non nostra sed Spiritus sancti Regula,
 In rebus fidei & quæ ad cultum Dei pertinent, nihil
 recipiendum, quod non sit in Scriptura expressum,
 vel cum ea pugnet.

De agno pascali, quod affert argumentum, quo-
 ties à nostris refutatum est: Non ignoramus, agnū
 pascalem typum & figuram fuisse Christi veri im-
 maculati agni Dei, sed longè alia ratione, quàm hîc
 Latomus vociferatur. Duo enim præcipuè de agno
 pascali commemorantur, alterum, quòd immolaba-
 tur, alterum, quòd carnes eius comedebantur, & de
 sanguine eius ponebatur supra vtrunq; postem.
 Hæc si cum Christo conferantur, vanitatem Latomi
 refutant, & nostram fidem confirmant. Docemus
 enim nos, pasca nostrum immolatum esse Christum.
 1. Cor. 5. qui cruci affixus sanguine suo nos munda-
 uit à peccatis nostris. Atq; in hoc, quod ad rationem
 sacrificij attinet, agnus pascalis immolatus respon-
 det Christo, in cruce Deo patri tanquam victima
 pro peccatis totius mundi oblato. Deinde sicut im-

F ij molari

molati agni carnes edebantur, & sanguine eius postes illiniebantur, ita in cœna caro Christi manducatur, & sanguis eius bibitur, quo postes animæ & cōscientiæ nostræ illiniuntur, vt sint à plaga Dei liberæ. Quid habes, quod hîc reprehendas, Latome? sed cum nihil afferre possit, fingit me negare: exemplis & figuris veteris Testamenti fidē in nouo adstrui: & more vaniloquorum Rhetorum, quæ absurda inde sequantur, colligit & exaggerat. Cum autem nihil horum mihi aut vlli sano Ecclesię doctori in mentem venerit, quid his verborum ampullis opus erat, nisi vt odium mihi conflaret, & malam causam suam hoc verborum lenocinio & confictis calumnijs tegeret?

Eiusdem generis sunt, quæ ex Genesi, Epistola ad Hebræos, & Psalmo de Melchisedeck & Malachia Propheta de oblatione adducit, ad quæ piget respondere, toties à nostris piè & eruditè refutata. Sed ne fortè pro more suo cauille tur, me nihil respondere potuisse, paucis eius insultationem reprimam.

Cum subinde Melchizedeck exemplum ingeminent, ad probandam Christi in cœna oblationem, nec tamen de ritu quidquam docere possint, cur ad Hebręos de eo nihil dicatur, audiamus Latomi coniecturam. Nisi fortasse (inquit) idcirco omissum fuit, quod (ut seruator ipse alicubi dixit) vinum nouum non videbatur, veteribus vtribus committendum esse, Egregia sane coniectura, tali Theologo non

non indigna. Quid opus erat quæso, de ritu docere sacrificiorum, qui qualis fuerit apud Patriarchas in veteri Testamento, satis constat: sed haud dubiè Latomus lectoris animum suspendere conatur, ut cogitet ipsum Melchizedeck simile quiddam inter offerendum fecisse, quod pontificiæ Missæ quadret.

Deinde ex duobus falsis, quæ tanquam concessa assumit Latomus, aliquid ueri sese probaturum cōfidit, videlicet, quòd Christus seipsum sub speciebus panis & vini obtulerit; alterum, quòd Melchizedeck panem & vinum obtulerit. Sed neutrum esse uerum, suprà demonstratum est. Quid ergo sese probaturum sperat Latomus, quòd sacerdotium Melchizedeck magis conueniat ei, quod in cœna somniat, quàm quod in cruce peractum est? Nulla in Genesi eo loco sacrificij, ne dicam ritus sacrificij fit mentio, sed docet Moyse, quomodo Melchizedeck ad reficiendos comites Abrahæ protulerit panem & vinum, & obtulerit non Deo sed ex itinere defatigatis hospitibus. Quare non est quòd hic vociferaris: Cur (inquit) tu nugeris hoc in loco? egregium scilicet argumētum? quo me ita constrictum habes, ut mihi sit necesse, si euadere uelim. Ex arena composita sunt plæraque tua ficulnea argumēta, nec magno opus est labore, ut ea refutentur, modo quis non omnino ignarus sit sophistices & oratorij fuci, quem si quis tuo scripto detraxerit, plærasque uacuas habebit paginas.

Sed videamus quoq; dilemma, quo clypeatum petit cornuto, quidquid respondeat, vulnus accipiat, & in casses sophistæ incidat.

Cum Psaltes dicat: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchizedeck: sequitur sacerdotium Christi fore æternum, hoc cum non inuiti cōcedamus, pergic colligere Iurisperitus: aut falsus est uates, aut necesse est, ut concedas in cœna sacrificium hoc factum: priorem disunctiuæ probat, quia in cruce factum esse nequeat, nec alibi factum demonstratur: sequitur, si uates uerum dixit, hoc eius æternum sacerdotium in cœna sub specie panis & uini nec a libi esse. Vides autē Christiane lector, bonum hunc Iurisperitum adhuc uerum Christi sacerdotium ignorare, de quo Apostolicæ sonant literæ. Christus manet sacerdos in æternum, ideoq; & eius sacerdotium in æternum permanet, cuius partem impleuit in terris sui ipsius oblatione, pro peccatis totius mundi perfecta satisfactione et redemptione parta, doctrina, precibus & supplicationibus suis, apud Deum patrem in diebus carnis suæ, & nunc in cœ-

Heb. 5.
Ro. 8.

lum sublatus, et ad dexteram Dei collocatus pro nobis intercedit, sicut Apostolus docet, & Ioannes in Canonica sua: Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Deum Iesum Christum iustum, hoc inquam Christi sacerdotium æternum est, cum, si quæ in cœna esset oblatio, suum finem quandoq; sit habitura. Vide mi Latome, quomodo Clypeatum in æternis tua constrictum habeas: Denuo te moneo, ut intra

intra fines uocationis tuæ te contineas, his enim ineptijs te ipsum omnibus ridendum propinas, cuius prudentiam in professione tua aliàs, ni fallor, uenerantur.

Malachia locum D. Hieronimus de laudibus & gratiarum actione interpretatur, similiter & Irenæus; idem cum nos facimus, clarissimorum luminum Ecclesiæ contemptores audimus.

Hanc nō nostram solum, sed S. quoque patrum pie am interpretationem, quomodo refutare conetur Latomus, uideamus. Propheta (inquit) loquitur de mola pura. Gratiarum actio non potest propriè dici mola pura. Ergo Propheta non loquitur de gratiarum actione. Sed facilis est responsio, Prophetas uocabulis suorum sacrificiorum res noui testamenti frequenter exprimere solere. Sicut enim hoc loco mola pura pro precibus, ita alicubi incensi nomine orationes exprimuntur, quod inter sacrificia non postremum erat.

Deinde nullo modo hanc sententiā ad gratiarum actionem referri posse, laruato quodam dilemmate ostendere conatur. Aut nullæ tum fuerunt mundæ preces, Aut (quod est credibilius) fuerunt mundæ in Synagoga. Virum sit, præsentī loco non conueniunt. Si enim immundæ fuerunt, non conuenire potest eis appellatio mundæ oblationis. Si uero mundæ fuerunt, quid noui futurum prædicat Propheta? hic denuo me uinctum habet Latomus, sic scilicet persuasus, in suo musæo sedens.

Sed

Sed ad hoc quoque facilis & perspicua est responsio.
Mal. 1. Propheta Malachias eo loco populi Iudaici impietatem accusat, & de illorum abiectione ac gentium vocatione concionatur, quod ex textu manifestum est, nec Latomus negare audet. Quod factum cum fuerit, aliquid noui accidisse, certum est. Nouum enim erat, **DOMINVM** Deum Israel non in uno tantum terrae angulo, sed in omnibus partibus
Act. 15. mundi agnosci et celebrari. Quod sane adeo nouum fuit in oculis Iudeorum quorundam, qui doctrinam Christi sequebantur, ut aegre ad communionem sacrorum gentes admitterent, nisi circumciderentur.

Eat nunc Latomus, & de suo dilemmate gloriarietur amplius, cuius uno cornu fracto, alterum quoque debilitatum est, etsi hoc vno fortiter pugnare conetur, Nam nostro nos gladio se iugulaturum sperat, qui in omnibus scriptis contendamus hominem totum corruptum, totum deprauatum esse, & quidem ita deprauatum, vt ne renatus quidem per Dei spiritum, mutet tamen naturam, sed mentem voluntatemque auersam à Deo, vitijsque horribilibus ignorantiae atque odij Dei, infectam retineat, vsque adeo, vt ne, si velit quidem (quanquam ne velle quidem possit) sed si velit tamen, coneturque etiam assente Dei spiritu, aliud tamen esse, corque aliud, animumque alium, quam fert natura, habere non possit.

Hactenus moderatè vanus fuit Latomus, nunc etiam impudenter mentiri & calumniari incipit.

Docent

Docent sanè nostri, naturam hominis uitio parentum primorum ita corruptam & deprauatam, ut neq; assurgere, nec preparare nec applicare se possit ad gratiam. Postquam uero gratia donantur & proueniuntur homines, per inhabitantem spiritum Dei, docent, naturam quidem non prorsus exui, sed de die in diem ueterem hominem exui cum factis suis, *col. 3.* & indui nouum, qui renouetur ad agnitionem & imaginem eius, qui condidit illum in iusticia & sanctitate ueritatis. *Eph. 4.* Mendacium ergo est putidum, & uenenata calumnia, quod criminatur Latomus, nostros docere: non mutari naturam nostram, semperq; homines mentem uoluntatemq; auersam à Deo retinere. Estq; fallacia Latomo non ignota, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

Eiusdem generis mendacium est, quod paulo ante in eadem pagina posuit: Nobis omnes fideles, quantumuis iustos & pios, peccatores tamen esse, & quidem capitales, nullo discrimine, nulla peccandi aut delinquendi inæqualitate concessa. Qua fronte, quæso, euomere audes, quæ certo certius persuasum habes, in nos impudenter conficta esse? Nullum ne discrimen, nullam peccandi, aut delinquendi inæqualitatem concedimus? Num Stoicorum *παρὰ δόξαν* amplexi tibi uidemur? *παντὶ ἀμαρτῇ μεταίτια.* In hoc genere, ut tibi temperes, necesse erit, si famam tuam uelis integram. Nam hoc modo audis uanus & mendax.

- .. Sed miraris, quomodo in nobis cor mundum esse
 .. se possit, qui doccamus, nullam in nobis existere,
 .. sed aduenire tantummodo extrinsecus, & quæ non
 .. sit, sed imputetur tantum, iusticiam.

De imputatiua, quod nostri docent iusticia, non
 inhærere illa uestra, quæ nouis qualitib. definitur,
 sed fide in Christum, non nostrum est commentum,
 sed à Christo, Prophetis & Apostolis traditum. Cre-
 didit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustici-
 Ro. 4. am, & iterum: porro ei, qui non operatur, sed credit
 in eum, qui iustificat impium, imputatur fides sua
 Ro. 10. ad iusticiam, & iterum: perfectio legis Christus, ad
 Ro. 3. iustificationem omni credenti: & iterum: arbitra-
 mur fide iustificari hominem absq; operibus legis.
 Hæc scripturæ non mea sunt uerba Latome, qui-
 bus imputatiua iusticia explicatur, quæ est & dici-
 tur imputatiua, fides scilicet in Christum, seu Chri-
 stus per fidem. Meritum enim obedientiæ Christi,
 quod est perfecta satisfactio legis & peccatorum re-
 missio, fide applicatur credentibus, ut propter Chri-
 stum mediatorem, non propter suas inherentes uir-
 tutes seu qualitates sint Deo grati & accepti. Cum
 autem per eandem fidem Spiritus sanctus inhabitet
 credentes, per fidem quoq; eorum corda purificat,
 sicut Actorum xv. legimus. Duplex igitur cordi-
 um nostrorum purificatio, altera inhærens, quæ fit
 per Spiritum Dei inhabitantem, sed non tam per-
 fecta,

fecta, vt iudicio Dei opponi possit: prauum enim ^{Ier. 17.}
 est cor hominis & inperscrutabile. &, quis dice- ^{Pro. 20.}
 re potest, mundum est cor meum. Delicta quis in- ^{Psal. 18. 139.}
 telligit? Si iniquitates obseruaueris DOMINE, ^{142.}
 DOMINE quis sustinebit? Non iustificatur co-
 ram te omnis viuens: Altera, qua cordis innata im-
 puritas credenti propter Christum non imputa-
 tur, quæ non dominatur quidem, sed est in cordi-
 bus etiam renatorum, Beatus inquit Psalmus cui ^{Psal. 33.}
 non imputauit DOMINVS peccatum. Ita eti-
 am purus, cui Deus non imputauit impuritatem su-
 am, Si igitur hæc imputata iustitia nihil, quàm no-
 strum commentum esse dicitis: fides nihil est, Chri-
 stus nihil est, obedientiæ eius meritum nihil est, ei-
 us promissiones nihil sunt, Prophetarum & Apo-
 stolorum doctrina vana est, quæ de hac imputata
 iustitia loquitur, qua donati rigorem iustitiæ Dei ^{Heb. 4.}
 ferre possumus, & cum fidutiâ ad thronum gratiæ
 accedere audemus. Catholicus ergo & Orthodox-
 us haberi si volueris Latome, huic iustitiæ non de-
 trahas, in qua omnis consolatio, & vniuersa salu-
 tis nostræ ratio consistit.

Et hætenus de scripturis abs te productis, quàm
 nihil ad stabiliendum errorem tuum faciant, me
 perspicuè & breuiter demonstrasse confido.

Nunc quid ex Patribus afferat, videamus, vbi
 G ñ non

non parum vanus est & in nos contumeliosus. Nā quod scribit : Nos illos non nisi arbitrato nostro recipere : Eorum testimonijs velare non probare nostra : Eaꝓ nec candidè nec bona fide citare , tria putanda sunt mēdacía. Quàm reuerenter enim de illis sentiamus , tota nouit Christi Ecclesia : quibus tantum tribuimus authoritatis, quantum merentur, & quantum ipsi à nobis exigunt. Nolo authoritatem meam sequaris, scribit Augustinus ad Paulin: vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere , quoniam à me dicitur: sed aut scripturis Canonicis credas , si quid nondum,quàm verum sit, vides, aut interius demonstranti veritati in hoc plane videas , & alio loco. Ego huius Epistolæ authoritate non teneor, quia literas Cypriani non ut Canonicas habeo , sed eius ex Canonicis confidero, & quod in eis diuinarum scripturarum authoritati congruit, cum laude eius accipio : quod autem non congruit , cum pace eius respuo. Eadem & ad Hieronymum scripsit Augustinus, & tales suorum librorum lectores esse vult, qualem sese in aliorum scriptis legendis præbeat. Cum ergo idem nos quoꝓ faciamus, qua fronte scribit Latomus, nos Patrum dicta pro arbitrato nostro accipere vel respuere?

Nec aliqua est doctrinæ nostræ turpitudine , vt ad eam velandam Patrum indigeamus testimonijs, quin eam pietatem maioribus nostris debere nos agnoscimus, vt si qua in parte lapsi essent , nos, quā-

tum

Aug. Epistola

112.

Contra Crea-
scen. Gram.
lib. 2. cap. 32.

Epistola 19.

tum salua veritate fieri potest, illorum turpitudinem tegamus: cum uos in hoc laboretis, vt eorum pendenda omnibus spectanda præbeatis. Patrum dicta cum pro nobis afferimus, eodem sit consilio, quo D. Augustinum fecisse legimus, qui scribit: Hæc non ideo commemorauimus, quòd disputatorum quorumlibet sententijs, tanquam Canonica authoritate nitamur: sed vt adpareat, ab initio vsq; ad præsens tempus, quo ista nouitas orta est, hoc de originali peccato apud Ecclesiæ fidem, tanta constantia custoditum, vt ab eis, qui dominica tractarent eloquia, magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda, quàm id, tanquam falsum refutari, ab aliquo tentaretur.

August. de peccat. meritis & re. contra Pelag. lib. 3. cap. 7.

Qua fide quisq; agat, & authorum dicta producat, quisq; sibi conscius est. Fieri quidem potest, vt interdum non Patrum solum, sed & Scripturæ sacræ dicta impertinenter proferantur. Studio autem à nostris deprauari, sicut crimen est atrocissimum, ita impudenter à Latomo confictum, nostris imputatur.

Profert trita quædam Ecclesiasticorum Scriptorum testimonia, vt probaret, sanctos Patres corpus & sanguinem Christi in cœna quoq; appellasse sacrificium & oblationem: sed quid opus erat? quis nisi insanus negaret? Nec hoc quæritur, aut inter nos controuertitur. Sed illud, an corpus & sanguis Christi tale sint sacrificium in cœna, quod offeratur

G iij pro

pro viuis & pro mortuis ad redemptionem animarum, ex cruciatu purgatorij & à reatu peccatorum.

Non ergo inanem *λογμαχίαν* de vocabulo sacrificij et oblationis instituimus, modo eius explicatio cum fide non pugnet, sed sit fidei analogà, Sic offerri corpus & sanguinem Christi, est publicè cōsecrare, quia in oculis maiestatis eius, Ecclesiæ offeruntur diuina munera: & eorum oblatio, est publica benedictio.

Græco Canon cum diffidat, & fateri cogatur per *τὴν λογικὴν καὶ ὑπαίμακτον λατρίαν*, preces & laudes fidelium intelligi, vanam collectionem mendaciter mihi impunitat, in eaq; refellenda anxie laborat, quæ mihi nuncq; in mentem venit. Tacitè me sic colligere dicis; Patres alicubi dicunt & Canon græcus ostendit, preces ac laudes offerri in hoc sacrificio, Ergo corpus et sanguis Christi non offeruntur.

Non sum adeo stupidus, ut ignorem hanc collectionem esse nullam, nec vsq; à me vsurpata legitur: tacite, inquis, sic colligis, Clypeate: sed quis tu es veterator laruate, qui me tacente, quid animo colligam videas? Num tibi vsurpas, quod solius diuinæ est maiestatis? qui *καρδιωγὸς* est, probans renes solus. Tuum ergo figmentum non meam collectionē conuellis & refutas. Mea aliorumq; sententia est, S. Patres plerumq; vocabulo oblationis preces ac laudes intelligere, Nec propter hanc causam Missam sacrificium esse negamus solum, sed quia Sacramentum non sacrificium instituit Christus, Patres sacrificij nomine

nomine longè aliter vsos esse, quàm Papistæ solent, demonstramus.

Si libellus de Ecclesiastica hierarchia Dionysij est Areopagitæ à D. Paulo conuersi, multorum scriptorum vanitas corripitur, qui Pontificibus longo temporis interuallo multarum Cæremoniarum inuentionem adscribunt, quæ Dionysij tempore in vsu erant.

Quod si maximè eius esset, nullam tamen oblationis mentionem facit author, quam procul dubio non omisisset, si ab Apostolis tradita & vsu recepta fuisset. Sacræ benedictionis meminerat, & ostensionis diuinorum munerum ac communicationis Episcopi & circumstantium. Oblationis ne quidem vnico verbo meminit.

Falsum ergo est, quod scribit Latomus à Dionysio annotatum esse, Catechumenos à conspectu eorum, quæ gerantur circa salutaris hostiæ oblationem, submoueri. Non enim spectatores solum, sed conuiuas habuit in Synaxi, qui hæc diuina munera spectare merebantur, sic enim loquitur: & dispensationem corporis & sanguinis Christi factam meminit, de oblatione autem totus mutus est.

Odiosam deinceps sanctorum Patrum et nostrorum Ecclesiæ doctorum collationem instituens, more Rhetorum agit. Agnoscunt & doctores nostri suas infirmitates, ijs per gratiam Spiritus sancti repugnant

repugnant & honestè uiuunt. Vestrorum uirtutes si describendæ essent, quàm longè à maiorum sanctitate & pietate ac puritate recesserint, res ipsa loquitur. Nec opus esset quidquam confingere, cum sacrificulorum & Monachorum turpitudine & effrenis libido in omnium incurrant oculos.

De dissensionibus nostrorum, non est quòd sis sollicitus Latome: sanciendæ concordiae uiam & rationem monstrabit DOMINVS, nec desunt p̃i homines, qui non desinunt ardentibus uotis petere à DOMINO, ut docentium animos ad amorem pacis flectat. Non esse autem tantas, sicut colluies sacrificulorum clamat, libello aduersus incerti auctoris tabulam edito, luce meridiana clarius demonstrauit.

Sed qualescunq; sint, nihilominus tamen Pontifex Romanus cum suis affectis manet Antichristus, uestraq; doctrina impia, Prophetica & Apostolica doctrinae contraria. Fuerunt in Ecclesia, sunt & erunt semper dissensiones, cui pacem & unitatem inuidet malignus spiritus, quibus modum definiuit DOMINVS, cuius iudicium patienter expectandum est. Nec propterea tantopere, quemadmodum tu uociferaris, turbatæ sunt Ecclesiae, si unus atq; alter licem instituat, personæ magis quàm doctrinae odio excitatus, ubi animis compositis doctrinae in multis partibus facilis & non dissimilis esset explicatio.

Gal. 2. Dissensit Paulus à Petro, & idem à Barnaba, nec ut opinor

opinor, sine Ecclesiæ offensione, quando colum- A^{ct}or. 15.
nas eius de non paruis, sed magnis præcipuisq; re-
bus contendere viderunt. Et cum hora mortis Chri- Luc. 22.
sti instaret, Apostoli omnes cupiditate vanæ gloriæ,
ambitione, inuidia & odio in se inuicem inflamma-
ti, de primatu contendunt; ac separatione facta, vnus
Christum prodit, alius abnegat, auffugiunt omnes,
& fidem de resurrectione Christi partim amittunt.
Sunt sane hæ infirmitates, quibus humani generis
hostis electos exercuit. Verum propter has imbecil-
tates Pharisæorum & Scribarum religio & doctri-
na non fuit iustificata, quæ fuit, est & erit impia, sicut
& Papistarum, æternæ veritati repugnans.

Ex his, quæ dicta sunt, lectorem perspicere spero.
Cum in memoria mortis Christi celebranda Eccle-
siæ ministrorum partes sint duæ, oblata munera an-
nunciatione mortis Domini, quæ in verborum
cœnæ recitatione fit, benedicere, & corpus ac sang-
uinem Christi distribuere sumentibus: quàm nul-
lum discrimen admittendum sit inter ministros &
Ecclesiam, vt ambas Sacramenti partes percipiant
ministri, qui sunt Ecclesiæ serui, Domina, hoc est, e-
lecti & fideles, quibus ministrant, vna eius parte cō-
tenti sint, quæ ipsis nullo iure, si Latomo credimus,
cum Christus cum Apostolis modo locutus sit, de-
beatur.

Sed in hoc gratias agant Latomo laici, quibus be-
neficio huius Iureconsulci delectus conceditur, &

H varietas,

varietas, qua non parum homines delectantur. Qui enim hactenus sub panis specie solum percipere poterant coelestem cibum, calice exclusi, ijs nunc per Latomum licebit, sub vini specie ex calice totum haurire Christum, donec pertesi, ad panem redeant: & hac vicissitudine varietateq; liberè vtantur, cum nihil referat hoc vel illo modo accipiantur, Interea fortassis deliberabit & decernet Ecclesia, hoc est, Pontifex cum suis membris de institutione Christi, an in posterum seruanda sit, nec ne.

Non ignoramus, Christum indiuisam in cœna distribui alimoniam, cibum ac potum animæ. Eius autem dispensationem fieri in cœna mutilatâ, si rum-
patur Latomus, demonstrare nunquam poterit: & sæpè ad hoc Papistarum effugium responsum est. Sciunt fideles sibi nullam sperandam gratiam, vbi Christus offenditur. Offenditur autem, cum institutio eius violatur & mutilatur, ad quam D. Cyprianus reuocat ab ea digressos. Quapropter hanc mutilatam cœnam fugiunt, & cœtui sese iungunt, qui hanc Christi institutionem religiosè tenet, quæ manet cum prima esse rudis iuxta Latomum, quàm cum postrema expolita & formata, quæ ab institutione Christi sacrilega temeritate & audacia recessit.

Si quam de Missa aduersus me instituisti disputationem, à proposito nostro est aliena, sicut ipse

ipse fateris, cur eam suscepisti? Nisi enim librum
augere voluiffes, vt sese præter verborum inane
lenocinium, aliqua specie venditet, te paucis expe-
dire potuiffes. Tolle conuicia & calumnias, detra-
has verborum ornatum, coloresq; Rhetoricos,
vix restabit pagina, qua saltem sententiam tuam
exprimas. Sed his omnibus consutis, nunc Catho-
licæ Ecclesiæ strenui propugnatoris aduersus Ia-
cobum Andreæ pastorem Gœppingensem extat
Bartholomæi Latomi Iureconsulti liber, nec dubi-
um, quin præter laudem & adprobationem suorum,
etiam præclarum præmium sit apud suos consecu-
turus.

Abusus, prauas consuetudines, sordidas &
questuarias Sacrificulorum operationes, aduersus
nos pugnantes, abominari sese vociferantur. Sed
quotus quisq; est inter ipsos, qui de ijs emendan-
dis & corrigendis cogitet? Ac tantum abest, ut hoc
in animum induxerint vnquam, quin statim no-
uatores & hæretici audiunt, qui prauas consuetu-
dines saltem taxant & repræhendunt: ac crudeliter
eos persequantur, qui ad eas corrigendas animum
adiecerunt.

Nos autem non prauas consuetudines abolere,
sed veterem oppugnare Ecclesiam, & omnia muta-
re, quàm vanum sit, & quàm inuidiose à Latomo

H ñ confictum

confictum, totus Christianus iudicet orbis. Quod quæso aliud inter me & te certamen est Latome, quàm quòd ego honorem veteris Ecclesiæ vindicare volui: quam tu rudem appellare non es veritus, vt prauam consuetudinem stabilias Ecclesiæ tuæ, qua contra voluntatem & institutionem Christi, doctrinamq; Apostolorum & primæ Ecclesiæ proximorumq; Patrum iudicia, laicos altera parte Sacramenti sacrilegè priuastis, & gementes flentes & suspirantes, ad eius communionem admittere recusatis, quin hoc nomine suspectis, capitis poena constituta est, quam luunt constanter, ne cum hac meretrice Babylonica sese polluant, sanguine Christi purgati, & spiritu eius sanctificati.

Quid in reformatione Ecclesiæ, doctrinæ ac caeremoniarum, præter abusus & prauas constitutiones reprehenderunt nostri aut aboleuerunt? Num doctrinam Christi de vera poenitentia & de peccatorum remissione, sanguine Christi parta, abiecerunt? Baptismum cum cœna Dominica aboleuerunt? Catalogum autē Idolomaniarum, prauarum & impiarum consuetudinum, quæ paulatim in Ecclesiam Dei negligentia Episcoporum irrepsērunt, hîc cōmemorare possem, nisi omnibus nota essent, non semel ab Imperij Ordinibus, inprimis Norimbergæ in Comitijs Roma Pontificis Legato, anno 1523. proposita. Scio autem, quòd & tu spem omnē abieceris de ijs corrigendis, sicut in hoc ex uestra
parte

parte non malè colligis. Nostri, quæ partes sint Episcoporum in reformandis Ecclesijs, non ignorât, uerum illis cessantibus, nō adulantur aut dissimulant, & suum officium faciunt, vt filio Dei suum pium studium comprobent.

Si propterea periclitandum fuerit, sciunt filium Dei una cum ipsis periclitari, qui cum ipsis est in tribulatione, ex qua iuxta promissionem suam factam, in se sperantes liberat, eo modo, quo ipsi uidebitur. Nostrium est professionem ueritatis propter pericula non abijcere, cum perseverantibus, centuplum, & post hanc uitam, æternam promiserit æterna ueritas, quam breui ad iudicium uenturam speramus, quo controuersia hæc, ex parte nostra, ut minimè dubitamus, foeliciter finietur, vbi tibi tuoque similibus Ecclesiæ papisticæ aduocatis æternum silentium imponetur. DOMINVS Deus ac pater DOMINI nostri Iesu Christi laqueis sathanæ te liberet, & in pristinam libertatem restituat, qua conscientiam non graues, & simplicium mentes non implices & inuoluas.

De opere operato & applicatione Missæ, cum suos ex omni parte absolueri nequit, priuatorum hominum esse errata, toti Ecclesiæ non imputanda, dicit. Sed si hoc modo satis est excusasse abusus & errores, cur eadem ratione nobis quoque elabi non licet? Dissensiones esse inter nostros, nunquam dissimulauimus, Si autem dixerimus hæc certamina ad

H tñ pau=

paucos pertinere, et magna ex parte priuatorum esse hominum, uos uniuerfum cætum, qui doctrinā Euangelij amplexus est, ea premitis. Verum lōgè aliter sese habet: Certum est pium & constātem esse eorum cōsensum, qui secessione à uestra idolatria facta, in cōfessione ueræ doctrinæ sese cōiunxerunt. Si qui litigant, ad personas ipsorum magna ex parte pertinet, dum utrinq; accusantur criminum, quorum rei esse nolunt. Quid hæc ad simplicē populum? quem etiam parum ædificant, si maxime intelligerent, quædere inter partes litigaretur: sine iactura æternæ salutis eiusmodi ignorare possunt, si modo simplicem ac puram fidem sequantur, Si qui egerunt languidius, si alicubi apostasia facta uel collusio, si qui impertinenter loquuntur aut minus cōmodè locuti sunt, pro se respondeant Deo, manifestam uero doctrinæ corruptelam factam nullus piorum suo calculo confirmabit. Atq; hoc modo uerus consensus, uera pax est in Ecclesijs nostris, etiamsi de quibusdā rebus disputatum est, & adhuc disputatur. Nec dubito, priuatorū offensis & disputationibus sepositis, si synodus fieret, Saxonicarum & superioris Germaniæ Ecclesiarum, explicationem dogmatum sine ulla controuersia factam iri, cum nunc à paucis hostiliter pugnetur.

Desinas ergo posthac mihi dissensiones nostrorū obijcere, non enim meis sed tuis uerbis tibi tuisq; respōdebo, priuatorum hæc esse, et quidem paucorum, non totius Ecclesiæ nostræ, cui iniuste imputantur.

Nos uero non priuatorum hominum sacrifici-
lorum

lorum scilicet et Monachorum uestrorum errata reprehendimus, de quibus Iliada scribere possent nostri, sed Pontificis, Cardinalium, Episcoporum, sacrificulorum et Monachorum in erroribus consensum accusamus, qui prauas consuetudines, abusus, et idola crudeliter tuentur, quæ omnia, pro sanctis Ecclesiæ & S. Patrum constitutionibus ne dicam Apostolicis & ipsius Spiritus sancti traditionibus Ecclesiæ obtrudunt, eius generis sunt: nundinationes Missarum, mercatus indulgentiarum: concursus ad statuas mortuorum: panis cœne scenica circumgestatio: idolatrica adoratio: cœne Domini in ludicrū spectaculum facta peruersio: eiusdem mutilatio: conscientiarum carnificina: doctrina pœnitentiæ & iustificationis corrupta, et deprauata: cōiugij sacerdotum et ciborum prohibitio: politici ordinis obscuratio, et similia multa, in quib. idolatriæ & errorum nō accusatus solum, sed his 40. annis conuictus est totus hic uester sacer ordo. Hic scio nō ad priuatorū errata recurrere potes, sed in impietate ita cōiunctos cōfitearis necesse est, ut ignorare nequeas, ipsos nihil præter minas & cædes spirare aduersus eos, qui ut animas suas liberarent, hanc uestrā idolatriam deseruerunt, sicut scriptum est: fugite Idola, & iterum: Blasphemia in Spiritum non remitteretur. i. Ioh. 5.

Cum igitur fateri cogatur, quod tamen Rhetorum more per concessionem facit, per ineptiam aut per inscitiam, vel per sordes etiam ministrorum, uulgus aliquid admisisse, quod receptum populi temeritate

ADVERSUS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
ritate inoleuerit in Ecclesijs plerisque negligentius
administratis, nec tamen publico Ecclesiae consensui
imputandum uelit : Quando quaeso mi Latome
mutabitur ab his, qui in re minima errasse uideri no-
lunt ? nec in animum induxerunt unquam, ut ea
mutarent : sed cum interdum eiusmodi errata faten-
tur, nihil aliud faciunt, quam ut inani spe lactando
simplices, tempus extrahant, donec nobis oppressis
libere in Ecclesia pro arbitrio et uoluntate dominan-
tur.

Pag. 48. Frustra ergo clamas: Tollantur abusus, si qui usque
sunt in Ecclesia; reformetur sacramentorum admi-
nistratio, restituatur disciplina, si quis error, si quae
superstitio irrepsit in usum Ecclesiae, id quod pro-
cliue fuit semper, neque nunc nouum aut insolens ui-
deri debet, tollatur de medio, repurgetur doctrina
Ecclesiastica. Interim tamen populus contra consci-
entiam ad obseruationem horum abusuum, errorum
& superstitionum adigitur, contra quae, ne quidem
mutare audent miselli subditi, quorum ceruicibus
crudeles & sanguinarij haereticae prauitatis inquisi-
tores incumbunt. Cogita quaeso doctissime mi
Latome, quantum innocentis sanguinis fusi in te
quoque redundet, qui eius impietatis agis in Ecclesia
aduocatum, qui tua oratione horum hominum cru-
delitatem confirmas, & ipsorum animos fucata ora-
tione odium uerae doctrinae inflammas. An putas
quaeso, quod existimem, te usque adeo sacrarum lite-
rarum

rarum rudem & ignarum, vt non intelligas, quæ sint subditorum partes, si Episcopi suum officium in Ecclesia facere, & Ecclesiasticam doctrinam repurgare, atq; abusus tollere recusent: legisti, vt opinor admonitionem Christi: omitte eos, cæci sunt & duces *Matth. 15.* cæcorum, & regulam generalem ab eodem traditam; Si cæcus cæco dux est, nonne ambo in foueam cadunt? Hac admonitione tenentur pñ doctrinam corruptam, idolatriam, superstitiones & abusus fugere, & vt Cypriani verbis vtar, à sacrilego sacerdote sese separare, & euentum committere D O M I N O, patienterq; ferre, quæ à Domino imposita fuerit, crucem. Magistratus verò officium est idola tollere, & pro sua autoritate exemplo piorum *Deut. 17.* Regum & Principum operam dare, vt repurgata doctrina Ecclesiæ, sublatis abusibus & superstitionibus populus piè & rectè doceatur. Quod nisi fecerit, etiam sacrificulis reluctantes, grauissimam rationem redditurus est Deo Magistratus, qui salutis æternæ suorum subditorum sua socordia & ignauia defuerit.

Nec est, sicut tu cauillaris, vt nostra in Ecclesiarū instauratione sequatur sōnia pñ principes. Ad normā & regulam Apostolicæ ac Propheticæ doctrinæ repurgētur, à qua si nostram doctrinam dissentire cōpertum fuerit, nullum obsequium petimus, modo causam cognoscant: quod quantum quidem in ipsis est, nunquam admittunt Sacrificuli, quorum *2^a 10^a*

I est

vide
Hosium.

est indubitātū, Magistratui per nullas neq̃ diuinas
neq̃ humanas leges licere de religione cognoscere.
Hæc Hosij Pseudopiscopi Vvarmiensis, non mea
sunt verba Latome, ne qđ putes me temerè effutire.

Quòd verò & in Ecclesijs nostris abusus & superstitiones esse contendis, indoctosq̃ concionatores: qui & quales essent abusus, abs te doceri cuperemus. De doctrina loquimur & uero Sacramento rum vsu, disciplinam laxatam esse & dissolutionem quam velimus, nobis dolet: quæ tamē decentior est & magis sæuera apud nos, quàm in vestra impietate, vbi quod libet, licet. Superstitionum tantum habemus, quantum nobis reliqui fecit Papistarum incredulitas, quas difficulter ex animis hominum, longò vsu inueteratas & magna autoritate confirmatas euellere possumus. Tantum ergo superstitionis in nostris accuset Latomus, quantum adhuc Papatus vestigiorum apud nostros viget: cui etiam inscitiam concionatorum magna ex parte debemus. Cum enim ad normam & regulam Euangelicæ doctrinæ instaurarentur Ecclesiæ, nec copia eorum esset, qui doctè cōcionarentur, penuria hominum factum est, vt in officio retinerentur, qui mediocriter & tolerabiliter populum de vera religione docere possent. Quo minus uerò in hoc lōgè omnium scelcissimo seculo eorum copia sit, facit vestrorum crudelitas, qua rectè docentes & abusus saltem taxantes necantur. His periculis deterrita imprudens adolescentia,

scientia, ad alia vitę necessaria studia sese confert. Atq; hoc modo fit, quod apud Prophetam scriptum legitur: quisq; in domum suā properat, domus autem Domini negligitur. Cui malo nisi medeantur pii Principes, maior inopia doctorum, inscitia et barbaries posteritati expectanda erit, quę in summa feritate hominum tandem omnia pessundabit, & metuo, vastitatem faciet.

De opere operato & applicatione Missę, quomodo neget Papistarum errorem, miror, cum auctor libri, cui titulus est, Rationale diuinorum officiorum, affirmet, damnatis quoq; prodesse factam pro illis Missę oblationem, qua illorum pęnę mitigentur, qui fide carent, qua sola sit beneficiorum Christi applicatio. Et Augustinus in libro de octo Dulcitij quęstionibus: Quibus autem profunt sacrificia altaris, aut ad hoc profunt, vt sit plena remissio, aut certę vt tollerabilior fiat ipsa damnatio. Aliās non ignoro, quid de opere operato disputent Theologi scholastici, ut verum fatear, viri non indocti, quorum rationes omnes in dogmatum explicatione papales inuerterunt Hypotheses. Iis enim contradicere cum nefas iudicarent, omnes ingenij vires exeruerunt, vt oracula vestri idoli aliqua specie verituerentur, sed quid senserint, ac si liberum fuisset, docturi quoq; erant, monumenta testantur. Consentire enim scholasticos, scholasticos, inquam, consentire si affirmes, ne mihi vehementer impudens ui-

*Vide lib. 7. in
capite de offi-
cio mortuorū.*

deberis Latome, non dico in rebus paruis, sed magnis præcipuiscq̃, quæ si in lucem producerentur, earum collatione, quæ nostros offendunt, disputationes & contentiones, vix vmbra videbuntur, vsq̃ adeò ingens est Papisticorum doctorum consensus, quorum scientia ferè in scholasticorum stultis & inutilibus quæstionibus consistit, inter quos doctor est, qui plures excogitare & afferre potest, sanæ doctrinæ ignarus.

Sed & ego nimium prolixus videbor Christiano lectori, extra causam disputanti Latomo tantum obsequi, ut omnem eius vanitatem mihi refutandam existimẽ. Quare si quid peccatum est abs me, lector expendere velit, quàm non silentio præterire potuerim.

Demonstrasse autem me confido, primam Ecclesiam minimè fuisse rudem, quæ ritum à Christo traditum religiosè tenuit, quam adeò rudem fingit Latomus, vt Apostolis non integrum fuisse arbitretur eius temporis laicis calicem subtrahere, qui eis saltem propter ruditatem suam ad tempus concedendus erat. Quàm rudis verò sit Ecclesia, quæ institutionem Christi ignorat, aut quæ hominis decretum authoritati verbo & voluntati Dei præfert, æquo lectori cogitandum relinquo, quæ tot habet non dico rudes sed rudentes pastores, vt populum de voluntate Dei, de ianua & porta cœli docere prorsus nesciant, Plæriq̃ etiam à sua uocatione & officio alienum

alienum arbitrantur sacrificuli & Monachi, ad bonum tantum horarum Canoniarum & tres missas uncti, quod huic Iurisperito ignotum non est. Hanc si in omnem partem formatam agnoscit Ecclesiam, si hos arbitrat expolitos Ecclesiae pastores, sibi seruet, nos cum prima Ecclesia ueritatis ruditatem, expolitione mendacij non commutabimus; sufficiat nobis in rudi crassa & simplici institutione & uerbo Christi quiescere, dum illi acutè de concomitantia, de periculis circa calicis usum disputant. Nos rudiores sumus, quàm ut ea intelligere ualeamus, Seraphicorum hæc sunt & cherubicorum, Latomi, Staphyli, Hosij & aliorum eius generis Prophetarum.

Docui etiam, quàm friuola & nulla ratio sit, qua calicis usum in cœna propter sacrificium retentum fuisse dicit, cuiusmodi nullum à Christo institutum est, cum præcipuè ac principaliter ut biberetur eius sanguis, instituisset Christus, non ut offerretur, sicut eius uerba clarè sonant. Et quàm nihil noui in hac parte attulerit, satis ostensum est. Nunc ego quoque tua uestigia secutus, pergo ad reliqua.

Et si uero satis erat, meoque me officio defunctum arbitrabar, ueritatis doctrinam à corruptela, Christi honorem à blasphemia, & primæ Ecclesiae puritatem à contumelia hominis uindicasse: Quia tamen prolixam de sua meaque uocatione & utriusque studijs & moribus instituit disputationem, ad ea quoque bre-

uiter respondendum duxi, ut saltem uenenatam eius calumniam detegam, qua me in totius ordinis Iureconsultorum odium adducere conatur, nugator petulantissimus. Id quomodo sese habeat breuiter exponam.

Pag. 42.

„ Exclamat Latomus: Nefas est Theologica attrahere
 „ Etari à Iurisperitis, & Grammaticis: & insultas ad
 „ uersarijs, quibus res ad tales patronos redierit?

Hoc loco quàm malignè uerba mea deprauet uaniloquus Rhetor, candidus lector cognoscere dignetur. Nefas enim esse, Theologica attrahere à Iurisperitis, mihi per omnem meam uitam in mentem uenit nunquam. Quin potius illud Mose in ore habeo semper, quis det ut omnis populus prophetet. Ideoq; non solum à Iurisperitis & Grammaticis sed Cerdonibus quoq; uellem utiliter tractari sacra. Quòd autem in te scripsi Latome & Grammaticum Embricensem, ut intra fines uocationis uos contineatis, uestra impietate factum est, qua non piorum Iureconsultorum & Grammaticorum exemplo sacra tractare, sed prophanare & conculcare, demonstratum est. Impius tuus Grammaticus, impium summorum pontificum aduersus Christum iustificat iudicium. Tu Christi & Apostolorum doctrinam ruditatis accusas, qui propter populi ruditatem perfectiorem tradere non debuerint uel ausi fuerint, donec Ecclesia confirmata, per sanctos patres expoliretur, hoc cene est sacra tractare? hoc ne est prophettare, &

re, & scripturam utiliter interpretari? quis pius hanc uestram impietatem non detestaretur?

Quòd ex vulgo quidam docendi munus in Ecclesia usurparunt, sicubi sine legitima uocatione factum est, non probamus, cerdones & sordidissimarum artium exercitores non paucos rectius de religione iudicare, quàm te iureconsultum et Grammaticum tuum compertum habemus. Et ut uideas quanti oleum & operā uestram faciamus, quæ iungendis sacrificulis impenditis, ex plebe non erubescimus ministerium docendi committere, qui ad docendum apti sint & idonei, cum nihil minus præstare queāt uestri sacrificuli. Ea de re si dubitas, unum cerdonem, sarctorem uel sutorem patiemur cum centum sacrificulis congregari, palmam tu spectator pro tua eruditione cui tribueris, tuo iudicio & sententia stabimus.

Quomodo ad scripturæ sacrae tractationem accesserim, suo loco dicetur. Cur autem Bredenbachium à disceptatione dogmatum religionis excluderim, in hyperaspiste meo satis luculenter demonstraui, quæ si à quoq̃ solidè refutata fuerint, agam DOMINO uolente, quod homine Christiano non indignum erit. Cuius impietatem quomodo probare audeas, satis mirari nequeo. Nam ut ingenuè, quod res est, fatear, Grammaticus est & nihil amplius Bredenbachius, cuius eruditionem & virtutes tu prædicas.

Quod

Quod nomen doctoris in me suggillas, scias titulum aduersus Latomum scripto libello à me non factum, qui quomodo id affecutus essem nomen, docere possem, modò hoc labore uanitatē tuam dignam iudicarem. Publicum praeceptorum meorum de me factum iudicium nō aspernor, qui tenuitatis meae mihi probè conscius sum. Eo certe nihil indignum uel aduersus Bredenbachium uel te commisisse, certus sum. Quem enim tu appellas uirum honestum & eruditum, hunc ego blasphemum, contumeliosum & mendacem demonstraui esse Grammaticum, quem etiam non per contumeliam sed ad rei ueritatem declarandam, Grammaticum appellauī, quòd solum Grammaticus esset, non Theologus.

Pag. 51. Cum miratur Latomus, cur ipsi cum Bredenbachio suo minus liceat ponere operam aliquam in cognitione sacrarum literarum, quae ad cognitionem ueri Dei cultus, ad explicationem fidei, ad salutem uniuscuiusque pertinent: Addit, an quia laici sumus, tractamus domestica, uxores, liberos habemus. Sed miror te adeo obliuiosum esse, ut non memineris hoc tuorum aduersus nostros sacrificulorum & Pseudoepiscoporum commentum. Non ignoras, ut opinor, qua ratione Illustrissimum principem meum Christophorum Ducem Vvirtembergensem à ueræ religionis cognitione reuocet fraterculus tuus Dominicanus Asotus. Puto etiam te legisse, quod

se, quod Pseudoepiscopus Vvarmiensis Stanislaus Hosius nuper aduersus prolegomena Brentij scripsit. Cum enim idem probandum susceperet Brentius, quod hoc loco abs te pie scriptum est: ideo principibus etiam collocandam operam in cognitione sacrae Scripturae, quia ea ad cognitionem veri Dei cultus, ad explicationem fidei, & ad salutem vniuscuiusque pertineat. Quid Hosius? Nullis neque diuinis, neque humanis legibus id principibus licere, ut de religione cognoscant & iudicent, impudenter affirmat. Qui ergo principibus hoc derogat, quod ad solos Episcopos pertinere affirmet, quomodo tibi concedet, qui nunc in foro militas, & politici ordinis non obscurum membrum es?

Si ergo ab hoc instituto his rationibus te reuocarem, quae à te allatae sunt, non mihi, sed Hosio abs te respondendum erit, qui tam magnifice de vestro politico ordine sentit. Ego verò paulò ante ostendi, non verum esse, quod mihi falso tribuis, quòd à scripturae tractatione te repellam, quia iureconsultus esses, hoc enim nomine, tibi omnibusque Christianis integrum esset: sed quia infelicitè & impie eam tractares, ut tibi in hoc genere scribendi temperares, te monendum duxi, quod ne quidem professione Theologo esset concedendum.

Quòd iniquè & contumeliosè aduersus me pronunciat: si mihi lege permetteretur, me una uxore uiua, alteram etiam & quartam ducturum, qua ra-

K

tione

1. ione permotus sit, praestat audire. Nec mirum, in-
 2. quit, cum spreto Ecclesiasticis sanctionibus, ueritis
 3. etiam te nuptiis copularis, ^{in id agis} haec est non Diale-
 4. ctica probatio Latomo. Sed heus tu: ministerium
 docendi priusquam susceperam, qua lege prohibe-
 bar uxorem ducere? conjugatum ab officio ecclesia-
 stico, quis me arceret? si caetera idoneus iudicatus
 fuero. Ecclesiasticis, inquis, sanctionibus id facere
 1. Tit. 4. prohiberis. Sed quo spiritu profectis? Apostolus
 doctrinam Daemoniorum appellat, quae coniugia pro-
 hibet. Si piaculum est, Ecclesiae ministerium conjuga-
 tum esse, qui inter alias Episcopi condiciones nume-
 rauit Paulus? ut sit unius uxoris uir? unius ais forte
 praebendae. Verum Paulus, quae Episcopi familia
 esse debeat, et cuiusmodi liberorum eius mores, cum
 docet, hanc tuorum uanitatem retundit, & addit:
 1. Tit. 3. Quod si quis propriae domui praesse non nouit,
 quomodo Ecclesiam Dei curabit? Sed longe expedi-
 tius tibi ex Propheta tuo esset responsum, si dicas,
 Ecclesiam, cum haec scriberet Paulus, adhuc fuisse
 rudem & indigestam molem, ideoque eius ministris
 concessit uxores; sed postea expolita intellexit satius
 esse, ut caelibes uiuant Episcopi & sacerdotes, ideoque
 decreto sancitum, ne conjugato ministerium
 missificandi committeretur.

Verum, ut tu scias Latome, ego nequa quoque E-
 piscopo unctus sum, neque unquam me his uestris
 legibus uel uoto, uel iuramento subieci. Quare et si
 praeor

præcor Deum, ut toto uitæ meæ tempore superstes maneat, uxor mea uitis abundans, singulis annis parietes domus meæ ornans uis longe suauissimis, nequaquam incestis, ut uos conuiciamini, sed legitimis liberis; tamē si res aliter caderet, scio me liberum esse. Sicut Apostolus docet. Ro. 7. 1. Cor. 7.

Quod scribit Latomus: Nostros soluiffe discipli-
nam Ecclesiasticam, contemnere uota, deridere cæ-
libatum, & uirginitatem rem stultam esse, pronun-
ciasse, partim calumniæ sunt, partim apertissima
mendatia. Disciplinam enim Ecclesiæ dum pa-
storibus coniugia permittuntur, non soluimus,
sed instauramus collapsam. Vtrum n. præstat, con-
cionatorem, iuxta Apostoli doctrinam, coniugatum
esse, an scortatorem? quales uidemus esse plerosq;
uestros sacrificulos. Vtrum disciplinam soluit uel
commendat? Si Ecclesia, inquis, permetteret, præsta-
ret sanè uxoratos esse. Verum tuæ Ecclesiæ nobis
decreto opus non est, qui Apostolorum exemplo
& doctrina satis muniti sumus, nos hoc nomine
in Deum non peccare, cum contra expressum Dei
uerbum in nullius hominis potestate situm sit, quid-
quam statuere. Ac certum est, Ecclesiam, quæ hoc fa-
cit, non Christi sponsam, sed malignantium cæcum
esse, à quo omnibus pijs cauendum est.

Vota pia & legitime facta & quæ in hominis
potestate sunt, nunquam improbarunt nostri, ca-

ADVERSUS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
lumnia ergo est, quod à nobis cōtemni affirmat La-
tomus.

Nec Cælibatum ridemus, sed quibus donum cō-
tinentiæ diuinitus contigit, vt eo vrantur, quibus
incommodis subleuentur, ex Apostolo docemus.
Est ergo hoc quoq; Latomi mendacium.

Eiusdem generis est, quod nostris adscribit; qui
Matth. 19. doceāt, virginitatem rem stultam esse & supra vires
hominum. Docent ex sententia Christi pastores:
1. Cor. 7. Non omnes capere verbum hoc: & iuxta Aposto-
lum, vnum habere donum sic, alium sic: Peculiare
Dei donum est virginitas: cui datum est, gratus sit
Deo, & eo bene vtatur, vt non tàm corpore quàm
mente quoq; virgo permaneat.

Votum quidē virginitatis Lutherus appellauit
stultum, quæ vouetur promiscuè ab omnibus, qui
in collegia & monasteria detruduntur, quibus non-
dum constat, an hoc donum à Domino habeant,
quod in ipsorum potestate non est. Sed quod ipsam
virginitatem appellarit stultam, hoc Latomi com-
mentum est.

Atq; hoc loco vides profectum Latomi in scri-
ptura sacra, qui cum semel trāsgressus esset verecun-
diæ fines, nunc grauius impudens est, vt ipsum nul-
lius mendaciū amplius pudeat.

Ab hoc scriptionis genere, non Grammatica, nō
Rhetorica, non Iurisperiitā, sed verē Theologiē im-
peritiā te arceat, Grammaticumq; tuum Embricen-
sem.

sem. Non enim titulis pugnamus inanibus, sicut tu odiose inculcas, ut id mihi Doctore liceat, quod Magistro & Iurisperito non liceat. Dixi supra, hoc Præceptorum meorum de me esse testimonium, quod si tibi dolet, triplici authorica contigisse scias, pontificia quoque non excepta, quam ego flocci pendo.

Quis te Brentio, ais, aduocatum? quis propugnato-
rem constituit, an ille non potuit causam suam
agere per se? Si temerè, nemine iubente hoc suscep-
tum esset à me, fortasse aliquam causam haberet re-
prehendendi Latomus. Nunc autem si scribam, Colle-
gi nostri consilio & hortatu factum esse, fortassis hoc
nomine me excusatum habebit. Quod si minus ele-
ganter, quam Latomus et ludimoderator, qui artes dicē-
di profitentur, certè magis pie ac verè scripsisse me,
penes lectorē esto iudicium. Potuisset sanè id melius
Brentius nudus, quàm ego cum galea, lorica & Cly-
peo. Sed indignam iudicauit Grammatici impieta-
tem sua opera refutari, & sunt longè utiliora & ma-
gis necessaria, quæ agat. Nobis, qui eius collegæ su-
mus, hoc imponere visum est, ut Illust. nostri Prin-
cipis confessio, in quam prolegomena Brentij con-
scripta sunt, quæ Grammaticus contumeliose exa-
gitauit, à calumnijs vindicaretur & assereretur.

Quapropter non est quodd vobis iniustum aut
inopinatum bellum indictum esse, conqueraris. O-
pinari enim potuistis, nunquam defuturos, qui ho-

ADVERSVS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
nozem Christi aduersus blasphemias sint defensuri.
Tamdiu enim nos habebis aduersarios, donec sententia impia mutata, te veritati æternæ, humanis impijs constitutionibus abiectis, subiicias.

Me non læsum esse à Grammatico, qui dicere audes? Nolo hic prolixè commemorare, quàm contumeliosè in Brentium Theologum inuehatur Bre-
denbachius Grammaticus, iam ne ferendum est, in-
quit Grammaticus, vt vnus homo, hactenus igno-
tus, nulla re bona commendatus, sed enormibus fla-
gitijs & sceleribus recens innotescēs, sua audacia &
conuiciandi libidine penitus totius orbis christiana decreta conuellere audet? &c. Videtur ne tibi læsus Brentius? cuius fama, cum apud exteros integra esset, audit tamen ab hoc Grammatico, flagitiosus & sceleratus. An Brentio licuisse negabis, per collegam huius Grammatici reprimere insolentiam? & nomen suum à contumelia tueri?

Verum, non res nostra agitur, negotium longè maius est fama nostra, quam DOMINVS vindicabit: veritas asserenda est à Grammatico læsa, quæ in confessione principis nostri continetur: cuius aliquot Capita in prolegomenis Brentij commemorantur & defenduntur. Causam ergo non collegarum meorum solum, sed cōmunem cum suscipere, quo clypeo magis munitus esse poterā aduersus tela vestra, quàm scuto fidei, in vera scripturarum intelligentia ipsorū Christo fundatæ? Aduersus eam tua vel Grammatica vel Rhetorica nihil proficies, cum
regnum

regnum Dei non sit in sermone, sed virtute, quæ e= 1. Cor. 4.
tiam in infirmitate balbutiente perficitur.

Proverbio, quo vsus sum, in meo scripto, Iure-
consultos non læsos esse, nisi malignus accesserit in-
terpres, negare nemo poterit. Quod vero tu aliud
in nos torques, vtinam verum non esset, Sed nō te-
mere in peruersos doctores vsurpatum esse, res ipsa
docet. Id tum ad me quoq; p̄tinere arbitrabor, cum
doctōris nomen restituerit Latomus, paulo ante ne-
gatum, et in doctrina religionis peruersitatis me cō-
uicerit. Nouorum dogmatum mihi conscius non
sum, sed vetustatis doctrinæ cœlestis amans, primā
Ecclesiam, à ruditatis nota, & simplicem eius doctri-
nam à peruersitate hominum vindicare studeo.

Legi in hoc genere scripta tua à multis, non mi-
ror, dictio enim tersa est, vt tua laude te non priuem,
quæ sola lectorem inuitare posset. Legitur autem ab
iis potissimum, qui in eodem tecum errore suffocati,
pluris hominum decreta, quàm Christi verba & in-
stitutionem faciunt, eaq; laudant & cōmendant, vt
similes habeāt labra lactucas. In eorum lectionē cum
inciderint nostri, dolet eis donum tibi diuinitus cō-
cessum huic impietati seruire, quod ad Christi glori-
am & honorem tuendum, veramq; Ecclesiæ doctri-
nam propagandam datum erat.

Cohibendum te esse, ne amplius scriberes, fateor
me, liberiore Iurisperitorum compellatione, monu-
isse. Hoc tu mihi meiq; similibus iam olim indi-
cendum

candum fuisse censes. Aequam ergo accipiamus cō-
 ditionem ambo. Vtriq; interdicatur nostrum. Sic
 enim ueritas ex parte nostra non periclitabitur, quæ
 etiam metacēte suos habet idoneos patronos: & abs-
 te minus errorum & blasphemiarum in Ecclesiam
 introducetur.

Literas sacras à te infœliciter tractari non solum
 in libello aduersus Grammaticum scripsi, sed quàm
 uerum sit, hac responsione me ostendisse spero: iudi-
 cium penes pium lectorem esto. Atq; hoc loco de-
 nuo Rhetoris huius notanda est tergiuersatio, videt
 enim sese ita constrictum, vt elabi nequeat. Quid ita
 (inquit) obsecro? An quia Ecclesiam rudem appel-
 laui, eò quòd didicerit aliquid ab Apostolis & Pa-
 tribus? Non hoc quæritur, an Ecclesia aliquid ab A-
 postolis didicerit, quis hoc negauit unquam? sed
 hoc quæsitum est: an Ecclesiæ primæ doctrina rudis
 fuerit, quæ Christi institutionem seruabat, ea uero
 magis expolita, quæ hanc institutionem mutauit?
 hoc quæritur, hîc tu magis mutus es quàm piscis,
 aliò delaberis, & orationem de alijs instituis, cum de
 capis esset quæsitum. Sed vetus hic est Sophista-
 rum & uaniloquorum Rhetorum mos, in uero
 Christianismo iam pridem explosus. Miror orato-
 ris tibi excidisse præceptum, ut argumenta quæ
 soluere nequeas, risu non excipias. Sed fortasse gra-
 uitatem tuam non decet risus, qui non nisi stulto-
 rum est.

Liber tuus cum extaret publicè contra uerā Ecclesiæ doctrinam scriptus, quomodo nunc priuatū esse uoles? Brentio negocium fuit cum Azoto, quid hoc ad Grammaticum Embricensē? huius laborem commendas, qui non laeſſitus in Brentiū est contumeliosus & in ueritatem blasphemus, mihi autem uitio uertis, quod obiter saltem tuæ impietatis mentionem fecerim. Id ego non sine prouidentia Dei factum existimo, ut priusquam huic cōcederes, admonitus hanc tuam impiam recantes uocem, quam nullo colore regere, nullo ueritatis testimonio comprobare te posse uides.

Nollem tibi linguam excisam, sed maiore pietate & ueritatis amore imbutam, sic enim non solum ornatē, sed pie, uerē & utiliter sacra doceres et scriberes. Ego sanē mihi meam excisam malletm, quā in Ecclesiam primam cōtumeliosam et Christum blasphemam linguam. Tuam ut DOMINVS suo spiritu soluat, et à uanitate liberet linguam, ex animo precor doctissimē mi Latome, usq; adeo me tibi hostem esse scias. Ego, quod in te scripsi, non iniuriam aut contumeliam esse iudico, sed officium, quo te impietatis tuæ admonui, et adhuc admoneo, ne hac turpitudinis nota, cum Sophistarum turba, coram tribunali Dei compareres, alterum pedem in sepulchro habens.

Quomodo ad alia plerāq; in religionis controuersia scribenda accesseris, à quibus prouocatus &

L   laeſſitus

lacedsit, nō magnopere curo: sed quod de nouissimo Vvormatiensi abrupto Colloquio scribis, q̄p̄ vānum sit, & quā tibi non data sit occasio in nos ea importunitate debachandi, paucis docendum duxi.

Priusquam verò hoc agam, lectorem pium celare non possum, quantum nō mihi solum, sed omnibus doluerit, quotquot ex parte veræ ecclesiæ Christi colloquio interfuerunt, cum suis vanis scriptis & clamoribus christianum orbem replerent, animosq; hominum præoccuparent aduersarij, nobis integrum non fuisse, propter datam fidem, veram causam abrupti colloquij vel nostris vel aduersarijs exponere, donec actorum in comitijs Augustanis facta est coram omnibus imperij ordinibus publicatio. Quantumuis verò durum ac propemodum intolerabile videbatur, cum non de fama nostrorum solum, sed gloria Dei ageretur, maluimus tamē vos ad breue tempus in vanitate vestra exultare & gloriari, quā cōtra datam fidem, ante præscriptum & definitum tempus, quidq; eorum effutire, de quibus ad tempus autoritate Imperij nobis silentium impositum erat.

Nunc verò, cum hic dies illuxerit, vt publicatione actorum facta, omnes Imperij ordines intellexerint, per nos minime steterisse, quò minus in instituta collatione progressum fuerit, speramus excusationem nostram eò plus gratiæ apud æquum lectorem habituram, cum viderit vanitatem vestram, non in
abdito

abdito angulo, sed celeberrimo Imperij confessu, actorum recitatione, in lucem productam esse.

Quæ etiam apud vestræ partis saniores homines profecit, vt ex parte tantum aliqua adhuc hæsitantes, iam nihil prorsus vel ob hanc solam causam dubitent, uos malam causam suscepisse defendendam, in qua Christum, Apostolos & Prophetas, Iesumq; Dei & verbum & scripturam recusatis iudicem.

Negare nō possumus, incidisse inter nostros controuersiam aliquam, sed de re, quæ ad uos nihil prorsus pertinebat. Litigabatur n. de personis quibusdam, quas propter errores sparsos vel admissos, pars damnatas volebat, pars verò altera, cum errorum nondum conuictas iudicent, & adhuc in viuis sint, audiendas prius & admonendas, quàm damnandas iudicabat. De doctrina autem quæ constans fuerit consensus, ad lenenses prouoco Theologos, ipsorumq; collegas, qui prius discesserant, q̃ inter nostros & Papistas solueretur Colloquium. Audis hæc Latome, audis inquam. Ipsi discedentib., nostri Colloquij continuationē vrgebant, sed nulla ratione eius progressum impetrare potuerunt à vestris. Ac ne tunc quidem Regiæ, nunc autem Cæsareæ Maiestatis interposita autoritate compelli potuisse, certum est, plausibilem scilicet, dissensiones nostras in toto christiano orbe traducendi occasionem nacti.

Sed longè alia subest ratio, quæ abrumpendo colloquio causam dedit, sicut colloquij acta, virinq; per

L ij   Notarios

Notarios scripta testantur. Nā statim ab initio cum de iudice controuersiae disputaretur, & nostri æquā conditionem offerrent; Scripturam sacram esse iudicem, ad cuius veram explicationem & mentem vtra pars propius accederet. Vos solam scripturam sacram iudicem admittere nolulistis, eamq; materiā litis appellastis, quæ muta sit & ambigua: prouocastis autem ad Pontifices, Cardinales & Episcopos, qui ante hæc tempora uixerunt. Hanc conditionem quæ potuerunt accipere nostri? cum vtracq; pars de hoc, sicut alijs quoq; controuersis articulis suam sententiam afferret, ordinibus Imperij cognoscendam, & quid in ea re facto opus esset, deliberandum. Pontificum enim & Episcoporum multorum seculorum errores & impietatem accusarunt nostri, qui verè materia sunt huius litis. Hos pro iudicibus agnoscerent nostri? Si verò bonam causam habent, cur scripturam reformidant iudicē, expressum Dei verbum? quæ inquam scriptura sacra nullo modo litis materia est, sed omnium litium & controuersiarum diiudicatrix. Defendunt vestri transubstantiationem in cœna, adorationē, inclusionem, et circumgestionem panis, atq; oblationem, dimidiatum Sacramentum, purgatorium, inuocationem mortuorum, concursus ad statuas mortuorum, iustificationem operum coram Deo, satisfactiones pro peccatis coram Deo, & similia multa. Hæc omnia negant nostri, Hæc materia litis est, propter hæc capita, non
propter

propter scripturam litigamus vobiscum, quam nos
 experimus iudicem: sicut D. Augustinum quoque se-
 cisse legimus. Controversia ista, inquit, iudicem qua-
 rit, iudicet ergo Christus, & cui rei mors eius pro-
 fecerit, ipse dicat: Hic est, inquit, sanguis meus, qui
 pro multis effunditur in remissionem peccatorum:
 Iudicet cum illo Apostolus, quia & in Apostolo
 ipso loquitur Christus, clamat & dicit de Deo pa-
 tre, quia proprio filio non pepercit.

*Aug. de nup-
 tijs & concup.
 ad Valer. lib.
 2. cap. 33.*

Cum ergo dissensiones nostrorum de personali,
 ut sic loquar, condemnatione, nihil ad vos pertine-
 rit: & in doctrina fuerit consensus, sacræque tem-
 poris regia nunc cæsarea Maiestas acquieuerit: quid
 ad dissensiones attinet, in Theologorum nostræ par-
 tis facta promissione, sese in explicatione singulo-
 rum articulorum omnes hæreses cum scriptura &
 Augustana confessione pugnantes damnaturos?
 Vos autem scripturæ sacræ iudici vestras opinio-
 nes subicere nolulistis, protestatione facta: Nisi Pon-
 tifices & Episcopos superioris seculi pro iudice ac-
 cipiamus, vos in instituta collatione non processu-
 ros, siquidem, ut vestris utar verbis, contra negantē
 principia non est disputandum. Nostri vero conti-
 nationem colloquii viderunt semper, et equissimas
 condiciones proposuerunt. Iudicet nunc totus chri-
 stianus orbis, quam vanus sit clamor Latomi, Sta-
 phyli, & aliorum, qui abrupti colloquii causam in
 nostros reijciunt, cuius ipsi sunt authores. Prouoco

ADVERSUS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
ad Colloquij acta Imperij ordinibus in proximis
Augustanis Comitibus proposita.

Hæc cō breuiter commemorare uolui, ut si qui di-
uersi persuasi essent, de rei ueritate, hac uera nar-
ratione docerentur. Non enim ignoro, quantum of-
fendiculi pepererit abruptum colloquium, quod ex
qua causa factum esset, prius declarare nobis inte-
grum non erat, quàm acta publicarentur.

Nunc autem totus orbis Christianus sciat, Papi-
stas in Vuormatiensi Colloquio anno 1557. celebra-
to, hanc ob causam soluisse institutam collationem,
quod noluerint sua dogmata scripturæ sacræ subij-
cere iudicio. Hæc inquam una sola & princeps cau-
sa est abrupti colloquij. Altera postquam hæc prior
iam pridem proposita erat causa, longius accersita &
quæsitā de dissensionibus inter nostros exortis, per
sacram Rom. Regiam tum temporis, nunc Cæsare-
am maiestatem, refutata est, ne propter eas soluere-
tur colloquium, Si qui enim aliud à Confessione
Augustana tueri uellent, aut corrigendum aut ex-
cludendum sapientissimè iudicauit, cum familiaris
& amica collatio non inter sectas, sed duas solum
partes instituta esset, eos scilicet qui uel pontificiam
sequerentur doctrinam, aut eam, cuius summa in
Augustana Confessione comprehensa est.

Hæc cum ita sese haberent, nec ignotæ essent
pontificiorum artes, ut toti orbi, de nostrorum con-
sensu

sensu constaret soluto Colloquio, excusatio edita est, qua uerè & modeste, quid factum & cuius culpa Colloquium abruptum sit, quātum licuit, exposuerunt nostræ partis Theologi. Contra hanc breuem & modestam narrationem, cum Papistarum religio ad hos patronos redierit, excitatur Latomus, ut notam elueret, quam contraxerant causæ socij. Et quātum ex ingenio eius cognosci potest, ob hanc præcipuè causam fecit, quòd sciebat, nos religione datæ fidei prohiberi, quò minus ueras causas abrupti colloquij prius orbi exponeremus, quàm acta Imperij ordinibus publicarentur. Sed quàm uerè præterea ab ipso scripta sint, habiti Colloquij publicata acta docuerunt. Piè ergo Dathenus, quòd criminationibus tuis responderit, quem uerbis non uinces, rei ueritate confirmatum.

Ego sane te non odi nec tibi hostis sum, hominì, sed impietatem tuam detestor, eamq; in te emendatam malim, quàm te abs me læsum.

Sed cur mihi tantopere hoc nomine succensere potes, quòd, lureconsultus cum sis doctus & peritus, propterea Theologum te non agnoscam, non quod professions pugnent, sed quia diuersa dona sunt prophetiæ, hoc est scripturæ uera & genuina interpretatio, & iuris atq; legum peritia. Christianus 1. Cor. 14. esse potes, idq; iudicio, cisi dono prophetiæ careas.

Audi

Audi Grammaticum tuum, & inuenies eum docere hoc modo Ecclesiae pacem conseruatam iri, si quisq; sese intra uocationis suae fines contineat. Si in alijs omnibus tibi tam probè cum illo conuenit, in hoc cur ab ipso dissentis? cur hinc contemnis eum, quem mihi contemnendum non esse, subinde mones?

- Quæris, cum scribam, te sacras literas infœliciter
- tractare, ut tibi ostendam in quo nam pecces, ubi sit
- hæc infœlicitas tua, in materia ne scribendi an uero
- in forma, uerbis an rebus? Sed suprâ ostendi, te satis garrulum esse, nec uerborum lenocinio tuarq; loquacitati deesse quidquam, præter ueritatem. Res inquam ignoras, Latome. Res non intelligis, aut si intelligis, quod magis credo, fateri non audes, sed ad demerendum magnatum fauorem linguam uenalem habes, ad stabiliendos errores, quibus metuo tua reluctetur conscientia.

Aug. de doctrina
Christiana lib. 3. cap.
26. & 28.

Perpetua regula est à diuo Augustino quoq; tradita: scripturam per scripturam, hoc est obscura loca, per apertiora explicanda esse: si qua aliunde afferuntur, ut sint *analogia* fidei, monet Apostolus: hanc analogiam secutus si fueris, etiam si quædam minus commodè interpreteris, minus periculi erit. Sed contra fidei analogiam consensum quorundam Sophistarum proferre, nulla ratione ferendum est, quod te facere, suprâ ostendi. Si sanctorum Patrum opera in multis controuersijs cognoscendis me adiutum fuisse negem, merito abs te impudens haberer, quibus

bus tamen, ipsis sic monentibus, non plus fidei habeo, quàm vel apertis scripturis, vel firmis rationibus scripturæ analogis mihi fecerint.

Solis ne vobis, ais, Evangelicis licet sacris literis operam nauare; nobis veteratoribus non licet? Cur non liceret mi veterator Latome, non enim solum pro publicanis & peccatoribus, sed etiam pro veteratoribus mortuus est Christus, cuius meriti participes facti, veteratores esse desinunt, quæcunq; enim agenda suscipiunt, non veteratoriè, hoc est, vafre, versutè, callidè & subdolè, sed apertè, sincerè, & in simplicitate cordis agunt. De authoritate ne dubites, Ciceronis adscribam locum, quid per veteratorem intelligat: Certè non aperti, non simplicis est, inquit, non ingenui, non iusti, nō viri boni, sed versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi veteratoris, vafri. Hæc tot & alia plura nonne inutile est vitiorum subire nomina, loquens de ijs, qui dolum malum committunt. Non ignoro, aliter apud Vlpianum vsurpatam hanc vocem, ego verò Ciceronis authoritatem secutus, communiori significatione eam interpretatus sum. Studio hanc vocem abs te vsurpatam nō dubito, qua cum te tuosq; ornes, ego quoq; hanc laudis partem vobis non adimam, mi veterator Latome, modò memineris Spiritum sanctum auersari veteratores, in quorum animam non intrabit sapientia.

*Daspoß:
Veterator,
Ein alter listiger Fnecht/
ein geschwein der Schälck.*

*Psal. 8.
Sap. 1.*

Cupis tibi ostendi, quos pontificios vnquam de-

M fenderis

fenderis errores. Id me nunc præstituisse existimo. Quod autem tu nondum pro errore agnoscis, tua non mea Dialectica factum est, qua nondum collectionem percipere potes: errorem esse omnem à verbo Christi deuiationem. Hoc apud me & omnes Christi fideles certum, quod si tu nondum intelligis, sensum quoque cōmunem amisisse videris. Cum institutione autem Christi pugnare dimidiatum vestrum Sacramentum, cæcus videre potest.

De vitijs Pontificum, nō est inter nos certamen, quis enim de re contenderet, quæ coram aspicitur, oculis, lippis & tonsoribus nota, vtinam autem non essent, plura & grauiora, quàm à me commemorata sunt. Nec eorum mentionē aliquam fecissem in meo aduersus Grāmaticum scripto, nisi contumeliosè in Ecclesiarum nostrarū ministros inuectus esset, quorum innocentia nota est nostris. Grāmatico ergo imputent Sacrificuli, si quid in ipsos à me scriptum est acerbius, cuius maledictis respondendum fuit.

Impietatem tuam tibi à me obiectam, nullius hominis scripto, nullo præiudicio, nullius Ecclesiæ auctoritate, contra manifestam Christi institutionē & primæ Ecclesiæ vsum excusare vel tueri poteris. Huic enim omnia præiudicia, omnia scripta, omnes hominum auctoritates cedere debent. Vnde vides, quàm misere deceptus sis à Sacrificulis tuis, miser veterator Latome.

Si ex me scrio quæreres, quod ioco & petulan-

terfacis, quæ esset tua vocatio, demonstrarem, sed quoniam surdo narratur fabula, ad ea quæ cum Grammatico communia habes, te ablegare visum est.

De mea vocatione, quæ sit, & quomodo me in eadem geram, quia prolixè disputas, mea interest, vt aliquid respondeam.

Ac recte tu quidem, pro singulari tuo in me amore exactissimèq; iudicio, Theologum me & Ecclesiæ pastorem affirmas. Quia uero eius muneris præcipuam laudem mihi adimere conaris, vt præclarum nomen à te mihi concessum non negligam, quàm nihil eo indignum admiserim in his, quæ in me reprehenderit Latomus, paucis docebo.

Quæ D. Paulus in Episcopis & Presbyteris Ecclesiæ requirat, non ignoro. Quòd vero eorum oblitus sim aduersus Grammaticum acrius stringendo stylum, penes lectorem pium iudicium esto. Inter præcipuas concionatoris virtutes à Paulo commemoratur, vt sit tenax eius, qui secundum doctrinam Tit. 1. est, fidelis sermonis, & vt possit contradicentes convincere, hoc aduersus Grammaticum enormiter blasphemum præstiti, cuius caput acriore lixiuio dignum erat. 2. Ti. 2.

De moribus & conuersatione mea iudicent, quibus cum viuo, Etsi vero meam imbecillitatem agnoscam, quæ soli Deo, quanta sit, nota est, spero tamen

M ñ omnes

omnes verè pios videre, quàm studeam etiam moribus & conuersatione mea DOMINO lucrificare quàm plurimos, & offendere (quoad eius fieri posset) nullos, aut perquam paucissimos.

Sed quàm impotentis animi in hac parte sit Latomus, prodit. Cum enim in vita mea aliud nihil reprehendere potest, habitum, in quo Vvornatiæ concionatus eram, carpit. Ad eorum commemorationem lectorem, tribus crassissimis attentum facit

- mendacijs. Scribit enim eo loco me insigne exem-
- plum fuisse eorum, qui tractant adiaphora: 1. Qui
- nihil tribuunt discipline Ecclesiasticæ. 2. Nihil bonis
- operibus, quæ etiam peccata vocant. 3. Nullas cæ-
- remonias in Ecclesia admittunt. Quàm enim velle-

mus veram Ecclesiasticam disciplinam, hypocritica abolita, restitutam, ecclesiæ nostræ testes sunt. Bonis operibus suum locum tribuimus, quæ iustificatione hominis peccatoris coram Deo, iuxta D. Paulum, totamq; Propheticam & Apostolicam scripturam, excludimus, quæ peccata à nobis dicuntur, quia imperfecta sunt, nec rigorem iudicii Dei ferre possunt: ac nisi persone placerent, propter mediatorem, à quibus fiunt, reuera etiam opera quæ facimus, damnarentur. Sed quia per spiritum Christi inhabitantem fiunt, cuius sanguine loti sumus, placent Deo, & habent promissionem præsentis & futuræ vitæ. Cæremonias in Ecclesia retinemus à Christo institutas, & in prima Ecclesia vsurpatas, nec de alijs

acriter

acriter contendimus, quæ diuinitus præceptæ non sunt, sed ab hominibus inuentæ, modo fidei non repugnent.

Quod Vuormatiæ concionatus sum, nulla temeritate, nulla ambitione, nec ostentandæ doctrinæ meæ causa, quam scio perexiguâ esse, factum est, sed collegarum meorum exemplo, à Magistratu pariter & ministris rogatus, ueram Dei Ecclesiam ueteri & Apostolico more allocutus sum.

At quo, inquis, habitu? pulchro sanè ac decoro, nec Theologo minus, quàm tali & loco & tempore digno: ex ueteribus certe hierarchicis uenerabilem aliquem dixisses. At quo tandem ornatu? nihil mentiar, cum sago aulico, paulum infra genua, manica altera picturata circa sinistrum humerum, exercis utrinque brachijs & cum cultro uenatorio ad latus. Quid hic uult ueterator sibi? Grande scelus non nisi morte piandum, concionatorem in Ecclesiæ conspectum prodire habitu honesto, qui principis sui insigne habeat. Quod scribas, quæ ab alijs audieris, non ipse uideris, uerba tua docent. Manica enim altera, non circa sinistrum, ut tu scribis, sed dexterum humerum ornata fuit. Exertis utrinque brachijs me concionatum, plerique accipiunt, qui tua legunt, quasi manicis dependentibus nudata brachia in actione, monachorum more, populo spectanda exeruerim, qua in parte etiam tua conspicua esset uanitas, Actionem autem consuetam, si repræhendis, quo

ADVERSVS BARTHOLOMAEVM LATOMVM
iudicio facias, alij iudicent. Monachus quispiam
monstrosus, idem si fecisset, non cariturum fuisset
sua laude, Nobis uero piaculum est, manus mouere
aut linguam. Agnosco quod ad actionem attinet,
meam in ea parte ruditatem, quam solam si accusas-
ses, minus flagitium erat, quam eodem crimine pri-
mitiuam damnare Ecclesiam.

Cultrum venatorium, scio neq; te, neq; qui in
concione erant, conspexisse quēquam, sago meo au-
lico tectum, quomodo ergo quenquam offendere
potuerit, inprimis tuas mucosas nares, miror. Nun-
quam nostris cōuiua fuisti, aut ego tuis, vt in men-
sa, inde cultrum depromens à te visus fuissem, cuius
gratia solum gestare consueui.

Cum autem diu multumq; cogitarem, cur de
cultro meo id commemorare uolueris, in mentem
uenit consuetudinis sacrificulorum tuorum, qui-
bus, nescio qua lege, integrum non est, quoties, mis-
sificare uolunt, sacro habitu indutis, ad latus ha-
bere cultrum, fortasse ne nouo Deo, per incantatio-
nem sacrificulorum creato, aliquod a furiosis & fa-
naticis sacrificulis creetur periculum. Aut forte quia
Christus panem fregisse dicitur, in ultima cœna
quoq; culter non apponebatur, forcipe fortasse car-
nes Agni distribuentes discipuli, Petrus autem post
ianuam aut fornacem suum piscatorium seposuerat
gladium: aliam rationem ego inuenire nequeo.
Quia

Quia ergo scripturae testimonio non caret, aut saltem uerisimili aliqua coniectura, quod affers commentum, ego, ne in errore pertinax uidear, agam, ut intelligas, hanc tuam pontificalem admonitionem mihi non ingratam, nec tibi inutilem fuisse.

Sed quid est, Veterator Larome, quod in habitu meo sine contumelia Illustrissimi Principis mei reprehendas? offendit te picturata altera manica, quam forte in Colloquii congressu conspexeras. Num rapui mihi eam nolente Principe meo? traditam cum accepissem, hanc picturam mihi non dedecorifore, iudicauit. Illius ergo uoluntatem, accusare necesse est, cuius picturae me non poenitebit. Sed cur te picturata manica offendant mea, miror, cum sacrificuli tui in summis suis sacris uti soleant ueste missatica, quam ni fallor Casulā uocant, quae aliquoties non solum uarijs coloribus distincta, uerum etiam armis et insignibus nobilium, ciuium & Principum ornata est, unde et nomen ornatus sortita est.

Concionatus sum in conuentu Principum quorundam, qui ad transigendam causam inter Landgrauium Hassiae & Comitem à Nassau conuenerant, eodem habitu Francofordiae, sed qui repraesenderet, quod ego sciam, non erat, nisi forte sacrificulus, cuius quantus zelus pro asserenda Catholica Ecclesia esset, clepsidra proiecta testatus est.

Verum

Verum si hoc principis mei tibi non probatur iudicium, qua ratione excusabis idem ab inuictissimo Imperatore Ferdinando, & Ill. principe Domino Ludouico Palatino Rheni Electore factum, qui ante hæc tempora suos Cappellanos eodem habitu, quo reliquos aulicos indui ac uestiri uoluerunt: ut ad quam pertinerent aulam, dignoscerentur. Quod uero candido amiculo superinduto usus non sum, scias paulo commodius fuisse indusio intra, quàm supra sagum uti, quod adeo demissum erat, ut quod sago deerat, infra genua suppleret. Verum ad Talos usq; demissam oportuisse uestem, affirmas? Picturata ergo manica excusata est, quam in me reprehendis. Ac restat solum Pharisaica species, qua sagum meum aulicum caruit. Sed qua lege quæso id à me exigitur Latome? forlasse & fimbrias mihi Phariseorum assues, ut decens habitus sit, hypocritam referens?

Aut quo tandem habitu pro concione mihi utendum fuit? cum adeo ingratus sit tibi, quem principis mei uoluntate usurpauit. Num monstroso illo monastico? picarum colorem referente, quando albam induiti Tunicam, eaq; circa latera eminente superinduunt cucullam nigram, aut alterius ordinis beneficio superaddatur mantile, æstatis tempore uel ad abstergendum sudorem ex facie, aut manus tergendas, aut etiam in alium usum aptum. Aut forlasse noui lebusitarum ordinis assumendum erat uestimentum,

tum, pileis in quadraturam circuli, ad quatuor mundi plagas directis & accuminatis, ut uix capite gestari queant, togaq; ad talos usq; demissa: verum si ad altitudinem insuper aliquid addas, tegere tamen non poterit impietatem, quam hoc genus hominum, recens natum profitetur. Posteror, quod de me commemorasti, non credituros, recte scribis ueritator, nisi mendatio addicti & calumnijs, locum ueritati concedere dedignentur, qua tua uanitas refurata est.

Sed ut uideas, quàm nolim hac de re tecum contendere, aut quemquam offendere, animo mecum repetens, quod Christus dixit: qui offenderit unum de minimis &c. locum tenes. In gratiam tuam non solum picturatum manicam sago meo aulico excindam, sed & venatorium cultrum latere deponam meo, ne hoc partim prophano habitu, partim uenatorio cultro, nomen & existimationem pñssimi mei principis prostituam publicè, & quantum in me est, contumelia indignissima afficiam.

Ac lubens te cultro meo uenatorio donarem, si ex re tua esset. Sed cum uideam, te ira adeo percitum, ut ad eam refrenandam, neq; sacrarum scripturarum, quas egregie calles, scilicet, neq; legum scientia, qua peritus es, & doctus, quidquam apud te proficiant, furioso gladium me subministraturum metuebam. Alia ergo ratione me tibi gratificaturum, & liberali dono hoc ipsum compensaturum speraui. Nec sum-

N ptribus

tribus parcere uolui. Marsupiarium accedo, ut ex corio tibi gladium conficiat, non rudem, sicut prima erat Ecclesia, sed in omnes partes formatum, ut iratus ac commotus uim hostium repellēs tuorum, homicidium non committas. Similiter & picturam ex manica mea rescissam, cum Sacerdoti afferrem, nec panni satis esset, tantum addidi, ut sufficeret ad liri-
pippium: quod duabus uolis ornatum unā cum coriaceo gladio ad te mitto, ne posthac uel tu, uel quisquam alius prophano meo habitu offendatur, quo illi ac pīss, principis mei quoq; uiuantur concionatores.

Videor, me nunc videre te gladio hoc nouo accinctum & caputio cum duabus uolis indutum, inter tuos incedere collegas, quibus hæc munera ostendas recens transmissa, quæ præmia accepisti præclari laboris aduersus clypeatum impensi. Quod si perrexeris, curabo ut à Principe meo quoq; aulico doneris sago, quod politicum te fortasse ornabit commodius, quam me hierarchicum.

Si uero hæc tibi ingrata sunt Latome, quæ propter aulicum sagram meum taxatum accepisti munera, posthac à reprehensione tibi caueas eius picturæ, qua illi Princeps meus non solum aulicos suos, sed & concionatores, quorum opera in profectibus suis utitur, insignitos esse uoluit.

Næc propterea nihil referre opinor, quo quis habitu

bitu appareat in publico, sed tuam stulticiam solum accuso, quod tantum referre putas.

Ac longè dissimilia sunt, quæ profert tanquam paria, ineptus veterator; non licet saliare nudum in foro, concionari in stola muliebri, Ergo nec in tali habitu, quem sagum aulicum appellat veterator, concionari licet. Nec furiosus est, qui honesto habitu indutus in conspectum Ecclesie prodit; hæc dñu- dicet, non solum, qui diuinarum humanarumq; rerum scientia, sed mediocri saltem rationis beneficio preditus est.

In mores ergo & disciplinam me non peccasse nihil dubito, eo habitu concionatus publice, qui neminem iure offendere potuerit, nisi qui re quauis sine causa offenditur; offendiculum id acceptum, non datum dicimus.

Quid D. Paulus scribat de habitu uiri & mulieris in Ecclesia, non ignoro, sed hoc solum ex te quaero, cum de pileo doceat, cur de toga siluerit? præstisset enim de ueste magis, quàm de pileo præcipere, si Latomo credimus; Nisi verisimilius videtur, Apostolos eandem Ecclesie permisisse libertatem qua ipsi passim in suo ministerio usi sunt. Non enim existimo, Apostolos secum circumtulisse candidum amiculum, ut Synagogam ingressi uel cætum piorum salutantes eo induerentur: sed eadem ueste, qua ambulant, in eodem quoq; concionantur, & ministerij sui officia perficiunt.

N ñ Sicut

Sicut ergo non prohibitum, ita nec praeceptum quoque est amiculo candido supra togam in templis uti. Maneat hic sua cuique Ecclesiae libertas, ut in reliquis quae nihil ad aeternam salutem pertinent acquirendam. Sed quid hic ueterator Latomus. Hoc modo uix plebeium à ministro Ecclesiae, uix balneatorem à concionatore discernes?

Prudenter sanè à Pontificijs factum, cum sacrificuli plerumque plebeis & balneatoribus rudiores sint, nec sacrarum literarum cognitione, quae ferè in plerisque est nulla, ab eis discerni queant, uel saltem pharisaico hoc habitu dinoscantur. Sed de ueris Ecclesiae ministris longè aliter Apostolus, qui nulli, nisi ad docendum idoneo, et necessarijs donis spiritus sancti instructo, docendi ministerium in Ecclesia committi uoluit, his discernantur à plebeijs & balneatoribus, quos etiam duplici honore afficiendos nouit Ecclesia.

Peracutè autem sibi colligere uidetur Latomus, ut probet, adiaphoron non esse, in Ecclesia uti uel nō uti candido amiculo. Etsi enim in sacris praeceptum esse non legimus, inquit, ab hominibus tamen in Ecclesiam introductum & consuetudine firmatum hunc esse morem. Sed supra ostensum est, non satis esse humanam proferre auctoritatem, nisi scriptura confirmetur. Nam ut hoc demus, in Ecclesia humanas constitutiones ferendas, quae cum expresso Dei uerbo non pugnant, non tamen his laqueum conscien-

scientijs inſciendum eſſe, docent apoſtolicae literae: nec eadem neceſſitate, qua diuina obſeruari praecepta neceſſe ſit, ſed pro ratione temporum, locorum & perſonarum mutari poſſe.

Ac ſi nulla alia, quàm haec ſubefſet cauſa, qua cultus Dei in his conſtituitur, mutatio haec ad Chriſtianam libertatem aſſerendam non ſolum excuſanda ſed etiam probanda eſt, & laudanda. Nemo iudicet uos, inquit Apoſtolus, in cibo aut potu, aut in parte diei feſti, aut Nouilunij, aut Sabbatorum, Et iterum: Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid quaſi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris (Calices conſecratos) ne guſtaris, neque contrectaris, quæ omnia ipſo pereunt abuſu, iuxta praecepta & doctrinas hominum. quæ uerbotenus quidem (nota uerba haec Latome) habent ſpeciem ſapientiae per ſuperſtitionem ac humilitatem animi & læſionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis.

Deſinas ergo me quoque iudicare in meo habitu, qui decens & honeſtus ſicuti mihi eſt meisque collegis, ita ea libertate utimur, in quam nos filius Dei aſſeruit. Deſinas nobis quoque tuorum in hac parte praeſdicare conſtitutiones, quas Apoſtolica conuellit authoritas, quæ ſpeciem ſanctitatis habent in ea, quam ſimulant, ταπεινότης οὐκ ἐν ψυχῇ πρὸς
πλησμονὴν τῆς σαρκός, Reuera autem nihil aliud ſunt, quàm

N ii quod

quod Apostolus hoc loco appellat *εὐθελοτημοκλία*, hoc est
superstitio & ficta sanctimonia.

Alia longè firmior est Latomi ratio; Si adiapho-
ron, inquit, est candidus amiculus, ad fidem non
pertinet, Quod si verum est, vbi tandem, aut qui-
bus in rebus est iusticia ulla fidei in nobis? Nescit
rudis Latomus, qua in re fidei iusticia consistat, ide-
oque eius partem in candido amiculo, alijsq; di-
sciplinæ Ecclesiæ moribus querendam docet, quam
vniuersa scriptura Prophetica & Apostolica in so-
lius Christimerito constituit.

Prorsus autem remoueri per nos à fidelibus di-
sciplinam Ecclesiæ, sicut Latomus de nobis scri-
bit, putidum mendacium est. Disciplinam enim
in Ecclesia & necessariam & salutarem esse doce-
mus. Nec libertas obstat Christiana, quò minus di-
sciplinæ subiecti simus, quin potius disciplinam
obseruant fideles, quia in libertatem uocati sunt.
Quia vero hæc disciplinæ externæ opera manifesta
sunt, ea iustitiam fidei non definimus, solius Chri-
sti merito descriptam.

Maiorum vestigijs inhærendum docemus, in
quibus ut ille ait, rectè præcesserint; veritati autem
nulla consuetudo, nullius hominis præscribere po-
test authoritas.

Nec tam ignari sumus, ut non intelligamus, in-
firmorum rationem habendam, atq; ita utendum
adiaphoris, ne infirmus in fide offendatur. Pro lege
autem

autē habere uelle, quod ad tempus infirmis conceditur, id demum à mēte Apostoli alienissimum est. Qui enim nunc carniū esu abstinet propter infirmos, ac Timotheum circumcidit, is alio in loco ne ad momentum quidem cedit, ijs, qui ingressi erant ad explorādam libertatem, quam habemus in Christo Iesu, quo ipsos in seruitutem redigere uolebant, Gal. 2. Ideoq; Titum circumcidi non est passus.

Si qua spes esset, liberandi uos errore, quo ad uestrum aliorumq; æternum inuoluti estis exitium, publica indicta pœnitentia, satisfactioneq; imposita, offendiculum sago meo aulico cultroq; uenatorio Ecclesiæ datum expiarem. Sed cum nota sit obstinata uestra malitia, nec imbecillitate aliqua offensus, sed odio ueritatis agnitæ percitus, quia doctrinā conuellere nequeas, ad sagram meum aulicum te conuertis, quid hac in parte uobis tribuendum sit, iam ostensum est.

Habes nunc Clypeatum tuum, sagatum, cum petaso suo uilloso, eumq; fabri, non lignarij, aut lapidicidæ, sed ferrarij filium, non clypeo solum fidei, sed etiam malleo uerbi Dei instructum. Etsi uero lapidibus sit sua durities, cum ferro tamen eis infœlix semper certamen fuit. Posthac ergo, nisi desinas mihi molestus esse, super incudem te reuocabo, tuq; somnia malleo spiritus sancti, Domino uolente, ita comminuā, ut uidere queas, q̄ inuicta sit æterna pro nobis

nobis pugnans veritas , aduersus quam humana
somnia consistere nequeant. Faxit autem Deus opt.
max. ut lapis fias uiuus domus spiritualis , ædifica=
tus super firmam petram , quæ est Christus , eaq;
infectus, nunquam excidas, Amen.

Respondisse me tibi de vsu calicis in primitiua
Ecclesia : teq; impietatis & blasphemiae conuictum
confido , qui primam Ecclesiam rudem appellaris,
sicum ea conferatur , quæ vsum calicis in commu=
nitione laica intermiserit , Et quàm uanè sit tua de
sacrificio Missæ extra propositum instituta disser=
tatio , perspicue & breuiter demonstraui. Detexi
etiam virulentam calumniam, qua me in odium Iu=
risperitorum adducere conatus es, vt qui doceam,
sacrarum literarum & Iuris studia pugnare, cum
ego tuam solius in sacris literis inscitiam, ruditatem
& impietatem demonstraauerim , Reliquorum sicut
exosculor doctrinam , ita etiam reuereor pietatem,
qui magis sobriè in sacrorum librorum lectione
versantur. Quos tantum abest vt à propagatione
veræ doctrinæ arceam , quin grato animo eorum
labores me suscepturum affirmem, qui veritatis do=
ctrinam doctè, piè & utiliter interpretantur. A=
pud quos etiam me excusatum spero , quò minus
propter tuas calumnias, ipsorum à me abalienentur
animi. Vocationem meam contra tua menda=
cia

cia & nomen meam à contumelia asserui. De sago
meo aulico, quod respondi, factum est à me, non ut
te lederem, sed ut nomen & honorem illustris, ac
prissimi principis mei vindicarem, & libertatem
Christianam in hac quoq; parte assererem. Ac te de-
nuo fraternè & vnicè moneo, vt te aut intra fi-
nes uocationis tue contineas, aut scri-
pturam & Christi instituta
magis sobriè tra-
ctes.

FINIS.

O

ANIMADVERTENDA & corrigenda.

Prior numerus paginam, alter lineam indicat.

Pagina 4. linea 21. b. pro pueris lege pupis. 9. 22. b. ~~πρὸς τὸν πατέρα~~
71. 13. 18. b. bozi. 14. 25. b. excusabimus. 16. 3. b. nullibi. 18.
5. b. excidamus. 17. 25. b. quod 18. 28. b. musitat. 19. 28. a. sen-
tiam. 19. 24. b. insolenter. 21. 21. a. uocifereris, ringeris. 29. 15.
a. tuiq; 30. 27. b. ad odium. 33. 8. a. acquiescere. 34. 9. a. ungendis.
36. 24. b. gnaniter. 39. 9. hinc. 39. 15. a. sed etiam. 40. 8. a pro le-
sumq; Dei & uerbum &c. lege ipsumq; Dei uerbum. 41. 12. a. pertine-
rint. 41. 13. a. quod.

